

#TaideMaksaa

Taiteilijoiden näyttelypalkkiokokeilun arviointi

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:19

Petri Uusikylä, Urho Lintinen, Suvi Jaakkola

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:19

#TaideMaksaa

Taiteilijoiden näyttelypalkkiokokeilun arviointi

Petri Uusikylä, Urho Lintinen, Suvi Jaakkola

Opetus- ja kulttuuriministeriö

ISBN PDF: 978-952-263-855-7

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2020

Kuvailulehti

Julkaisija	Opetus- ja kulttuuriministeriö		26.5.2020
Tekijät	Petri Uusikylä, Urho Lintinen, Suvi Jaakkola		
Julkaisun nimi	#TaideMaksaa. Taiteilijoiden näyttelypalkkiokokeilun arviointi		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:19		
Diaarinumero	VN/12486/2020	Teema	Kulttuuri
ISBN PDF	978-952-263-855-7	ISSN PDF	1799-0351
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-855-7		
Sivumäärä	70	Kieli	suomi
Asiasanat	näyttelypalkkiot, näyttelypalkkiokokeilu, taiteilijat, näyttelyt		
Tiivistelmä <p>Vuosina 2017–2019 opetus- ja kulttuuriministeriö toteutti taiteilijoiden näyttelypalkkioihin perustuvan erityisavustuskokeilun museoille. Tässä arvioinnissa on selvitetty, miten erityisavustuskokeilu on toteutettu ja millaisena erityisavustuskokeilu on koettu niin museoiden kuin taiteilijoiden ja taiteilijajärjestöjen näkökulmasta.</p> <p>Erytisavustuskokeilu keräsi yhteensä 106 hakemusta. Hakijaorganisaatioita oli yhteensä 51. Myönnettyt avustukset puolestaan jakaantuivat kaiken kaikkiaan 270 näyttelyn ja 729 taiteilijan kesken. Erytisavustuskokeilun aikana näyttelypalkkioavustuksia myönnettiin kaikkiaan 659 415 euron edestä haettujen avustussummien ollessa yhteensä 870 239 euroa. Pienin erityisavustuskokeilun aikana haettu ja myönnetty avustus oli 700 euroa ja suurin haettu avustus oli 31 688 euroa, josta myönnettiin 20 600 euroa.</p> <p>Näyttelypalkkiokokeilun tulokset ovat kokonaisuudessaan varsin positiivisia. Sekä museoiden että taiteilijoiden mukaan kyseessä on tarpeellinen tuki. Aikaisemmin taiteilijoille on maksettu satunnaisesti näyttelypalkkiota museonäyttelyihin toimitetuista töistä. Näyttelypalkkiot ovat osaltaan parantaneet taiteilijan taloudellista asemaa sekä lisänneet luottamusta ja vuoropuhelua museoiden ja taiteilijoiden välillä. Lisäksi näyttelypalkkioprosessi on ollut omiaan lisäämään näyttelyiden valmisteluun ja toteutukseen liittyvien kokonaiskustannusten hahmottamista ja helpottamaan näin museon ja taiteilijan välillä tehtävien sopimusten laadintaa. Näyttelypalkkio mahdollistaa taiteilijan laajemman osallistumisen näyttelyjen valmisteluun ja toteutukseen. Arviointiraportissa suositellaan kokeilun vakinaistamista. Tämä edellyttää kuitenkin selkeää mallia maksuperusteista sekä lisärahoituksen osoittamisen toimintaan.</p>			
Kustantaja	Opetus- ja kulttuuriministeriö		
Julkaisun jakaja/myynti	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: vnjulkaisumyynti.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Undervisnings- och kulturministeriet	26.5.2020	
Författare	Petri Uusikylä, Urho Lintinen, Suvi Jaakkola		
Publikationens titel	#KonstKostar. Utvärdering av försöket med utställningsarvode för konstnärer		
Publikationsseriens namn och nummer	Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2020:19		
Diarienummer	VN/12486/2020	Tema	Kultur
ISBN PDF	978-952-263-855-7	ISSN PDF	1799-0351
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-855-7		
Sidantal	70	Språk	finska
Nyckelord	utställningsarvode, försök, konstnärer, utställningar		
Referat <p>Åren 2017–2019 genomförde undervisnings- och kulturministeriet ett försök med utställningsarvoden för konstnärer i form av specialunderstöd åt museer. Rapporten granskar hur försöket med specialunderstöd har genomförts och hur det upplevts såväl av museerna som av konstnärerna och konstnärsorganisationerna.</p> <p>Försöket fick in 106 ansökningar av 51 organisationer. Totalt 270 utställningar och 729 konstnärer beviljades understöd. Under försöket beviljades totalt 659 415 euro i utställningsarvoden medan den totala ansökta summan var 870 239 euro. Det minsta bidraget som ansöktes och beviljades var 700 euro och det största ansökta bidraget var 31 688 euro, varav 20 600 euro beviljades.</p> <p>Resultaten av försöket är över lag mycket positiva. Både museerna och konstnärerna anser att det är fråga om en nödvändig stödform. Tidigare har det betalats sporadiska arvoden åt konstnärer för verk som ställts ut av museer. Utställningsarvodena har förbättrat konstnärernas ekonomiska ställning och ökat förtroendet och dialogen mellan museer och konstnärer. Förfarandet har också gjort det lättare att skapa en helhetsbild av de kostnader som uppstår då utställningar planeras och genomförs. Därmed har också utarbetandet av avtal mellan konstnärer och museer underlättats. Ett utställningsarvode gör det lättare för konstnärer att i större utsträckning delta i planeringen och genomförandet av utställningar. I rapporten rekommenderas att försöksverksamheten ska göras permanent. Det förutsätter en tydlig modell för betalningsgrunderna och att verksamheten tilldelas mer finansiering.</p>			
Förläggare	Undervisnings- och kulturministeriet		
Distribution/ beställningar	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: vnjulkaisumyynti.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Education and Culture		26 May 2020
Authors	Petri Uusikylä, Urho Lintinen, Suvi Jaakkola		
Title of publication	#TaideMaksaa. Evaluation of the experiment concerning exhibition fees to artists		
Series and publication number	Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland 2020:19		
Register number	VN/12486/2020	Subject	Culture
ISBN PDF	978-952-263-855-7	ISSN (PD F)	1799-0351
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-855-7		
Pages	70	Language	Finnish
Keywords	fees, exhibition fee experiment, artists, exhibitions		
Abstract <p>In 2017–2019 the Ministry of Education and Culture conducted an experiment concerning special subsidies to museums based on exhibition feed paid to artists. This evaluation examines how the experiment on special subsidies was implemented and how it was perceived from the perspective of both the museums and the artists and their organisations.</p> <p>The experiment attracted a total of 106 applications and the number of applicant organisations was 51. The subsidies that were granted were divided among 270 exhibitions and 729 artists. During the experiment, a total of EUR 659,415 was granted in subsidies for exhibition fees, while the total amount of subsidies applied for was EUR 870,239. The smallest amount of subsidies applied for and granted during the experiment was EUR 700, and the highest amount applied for was EUR 31,688, of which EUR 20,600 was granted.</p> <p>As a whole, the results of the experiment concerning exhibitions fees were positive. Both the museums and artists considered that the subsidies were necessary. Before this, artists received exhibition fees for the works they supplied to museum exhibitions only on some occasions. Exhibition fees have improved the financial position of artists and increased trust and dialogue between the museums and artists. The process related to the exhibitions fees also made it easier to perceive and calculate the total costs associated with the preparation and implementation of exhibitions and, through this, to draw up the contracts between the museums and artists. Exhibitions fees enable more active participation of the artists in preparing and implementing exhibitions. The evaluation report recommends that the experiment should continue on a permanent basis. However, this will require a clear model for the grounds and criteria of the payments, and additional funds to be allocated for the subsidies.</p>			
Publisher	Ministry of Education and Culture, Finland		
Distributed by/ publication sales	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: vnjulkaisumyynti.fi		

Sisältö

Tiivistelmä	9
1 Johdanto	11
2 Arviointikysymykset, aineistot ja metodologia	13
2.1 Lähestymistapa	13
2.2 Arviointikysymykset sekä käytettävät aineistot ja menetelmät	16
3 Kokeilutoiminnan konteksti museoiden ja taiteilijoiden näkökulmasta	18
3.1 Erityisavustuskokeilun lähtökohdat	18
3.2 Museoiden toimintaedellytykset	21
3.3 Taiteilijoiden lähtötilanne	26
3.4 Näyttelypalkkion merkitys osana museoiden näyttelytoimintaa ja taiteilijoiden tulonmuodostusta	31
4 Erityisavustuskokeilun toimeenpano ja tekninen toteutuminen	36
5 Kokeilun välittömät tulokset ja vaikutukset	41
5.1 Museoiden edustajien näkemykset näyttelypalkkiokokeilusta	41
5.2 Taiteilijoiden näkemykset näyttelypalkkiokokeilusta	45
5.3 Museoiden ja taiteilijoiden näkemykset näyttelypalkkioiden tulevaisuudesta	52
6 Näyttelypalkkiomallin uudistaminen jatkossa	56
7 Johtopäätökset ja kehittämissuositukset	64
7.1 Johtopäätökset	64
7.2 Kehittämissuositukset	65
Lähteet	68
Liite 1. Arviointia varten haastatellut ja seminaareihin osallistuneet henkilöt	69

TIIVISTELMÄ

Vuosina 2017–2019 opetus- ja kulttuuriministeriö toteutti taiteilijoiden näyttelypalkkioihin perustuvan erityisavustuskokeilun museoille. Tämän kokeilun avulla on pyritty edistämään taidenäyttelyiden sopimus- ja korvauskäytäntöjä selvittäneen opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmän esittämien suositusten käyttöönottoa. Erityisavustushakuilmoituksessa taiteilijalle maksettava näyttelypalkkio on määritelty korvaukseksi työstä, jota taiteilija tekee näyttelyn järjestämisen puolesta. Tässä arvioinnissa on selvitetty, miten erityisavustuskokeilu on toteutettu ja millaisena erityisavustuskokeilu on koettu niin museoiden kuin taiteilijoiden ja taiteilijajärjestöjen näkökulmasta. Tarkemmin sanottuna arvioinnissa selvitetään, millaisiin näyttelyihin näyttelypalkkiokorvausta on haettu, mikä on ollut haetun korvauksen suuruus, miten se on muuttanut museoiden ja taiteilijoiden välistä työnjakoa, sopimuskäytäntöjä ja lopulta millaisia tuloksia ja vaikutuksia näyttelypalkkion maksamisella on ollut niin museoille kuin taiteilijoille ja laajemmin yhteiskunnalle.

Vuosien 2017–2019 välisenä aikana toteutunut opetus- ja kulttuuriministeriön erityisavustuskokeilu keräsi yhteensä 106 hakemusta. Hakijaorganisaatioita oli yhteensä 51. Myönnetyt avustukset puolestaan jakaantuivat kaiken kaikkiaan 270 näyttelyyn ja 729 taiteilijan kesken. Hitaan alun jälkeen erityisavustuskokeilu lähti liikkeelle hyvin ja se on saavuttanut laajaa kiinnostusta niin museoiden kuin taiteilijoiden ja taiteilijajärjestöjen keskuudessa.

Erityisavustuskokeilun aikana näyttelypalkkioavustuksia myönnettiin kaikkiaan 659 415 euron edestä haettujen avustussummien ollessa yhteensä 870 239 euroa, mikä merkitsee myönnettyjen avustusten kattaneen noin 75,8 prosenttia haetuista avustuksista. Pienin erityisavustuskokeilun aikana haettu ja myönnetty avustus oli 700 euroa ja suurin haettu avustus oli 31 688 euroa, josta myönnettiin 20 600 euroa. Kokeilun kaltainen näyttelypalkkioprosessi on varsin raskas ja sisältää huomattavia museoille lankeavia hallinnollisia kustannuksia.

Näyttelypalkkiokokeilun tulokset ovat kaikesta huolimatta olleet suurelta osin positiivisia. Sekä museoiden että taiteilijoiden mukaan kyseessä on tarpeellinen tuki. Aikaisemmin taiteilijoille on maksettu satunnaisesti näyttelypalkkiota museonäyttelyihin toimitetuista

töistä. Näyttelypalkkio on pidettävä käsitteellisesti erillään näyttelykorvauksesta, joka on tekijänoikeuslain 2 §:n yksinoikeuden piirissä oleva korvaus teoksen julkisesta näyttämisestä. Näyttelyn järjestäjä maksaa näyttelykorvauksen taiteilijalle tai Kuvastolle teoksista, jotka ovat taiteilijan omistuksessa näyttelyn avautuessa.

Näyttelypalkkiot ovat osaltaan parantaneet taitelijan taloudellista asemaa sekä lisänneet luottamusta ja vuoropuhelua museoiden ja taiteilijoiden välillä. Lisäksi näyttelypalkkioprosessi on ollut omiaan lisäämään näyttelyiden valmisteluun ja toteutukseen liittyvien kokonaiskustannusten hahmottamista ja helpottamaan näin museon ja taiteilijan välillä tehtävien sopimusten laadintaa. Kokeilu ei ole sanottavassa määrin lisännyt näyttelyiden innovatiivisuutta tai riskinottoa. Suuri osa tukea saaneista näyttelyistä olisi toteutettu joka tapauksessa mutta monessa tapauksessa pienimuotoisemmin. Näyttelypalkkio mahdollistaa taiteilijan laajemman osallistumisen näyttelyjen valmisteluun ja toteutukseen. Taiteilijalle tarjoutuu näin mahdollisuus tarjota näyttelyyn liittyviä lisäpalveluita, kuten luentoja, alustuksia, työpajojen vetämistä tai näyttelystä saatavaa kokonaiskokemusta täydentävän julkaisun tekemistä.

Arvioinnin kehittämissuosituksat ovat:

- Suositus 1. Näyttelypalkkiokorvaukset tulisi vakiinnuttaa osaksi museoiden normaalia näyttelytoimintaa.
- Suositus 2. Näyttelypalkkiomallin vakiinnuttaminen edellyttää yksinkertaisen tukimallin ja siihen liittyvien korvausperusteiden hahmottamista.
- Suositus 3. Näyttelypalkkion hallinnointiin liittyvän toteuttamismallin tulee olla riittävän kevyt ja yhdenmukainen.
- Suositus 4. Näyttelypalkkiokorvausten maksaminen jatkossa edellyttää lisärahoituksen varaamista valtion tulo- ja menoarvioon.
- Suositus 5. Uuden näyttelypalkkiomallin toimeenpanoa ja vaikuttavuutta tulee seurata ja arvioida säännöllisesti.

1 Johdanto

Taiteen ja taiteilijoiden aseman vahvistaminen on ollut yksi viimeisten vuosien keskeisimmistä taidepoliittisista linjauksista. Taiteilijoiden ammatillinen identiteetti ja ansiokehitys eivät ole kehittyneet yhteiskunnan muutoksen myötä. Yhteiskunnassa on edelleen vallalla vanhakantainen käsitys taiteen tekemisestä ensisijaisesti kutsumustyönä eikä muuhun työelämään verrattavissa olevana ammattina, jossa työsuoritteista maksetaan asiaankuuluva korvaus. Opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) vuonna 2017 käynnistämän taiteilijoille maksettavan näyttelypalkkiokokeilun tavoitteena on ollut taiteilijan työn näkyväksi tekeminen ja kohtuullisen korvauksen maksaminen taiteilijoille museonäyttelyiden yhteydessä kansainvälisten esimerkkien mukaisesti.

Tämän arvioinnin kohteena olevassa hankkeessa kyseessä on ollut kolmivuotinen kokeilu uudesta avustusmuodosta, jonka tavoitteena on ollut edistää taidenäyttelyiden sopimus- ja korvauskäytäntöjä selvittäneen opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmän (OKM 2016:4) esittämien sopimus- ja korvauskäytäntösuositusten käyttöönottoa. Kyse on siis näyttelypalkkiosta eikä niin sanotusta tekijänoikeudellisesta näyttelykorvauksesta. Näyttelypalkkiolla tarkoitetaan taiteilijalle näyttelyn yhteydessä maksettavaa korvausta. Näyttelypalkkiolle perusteena on lähinnä taiteilijalle näyttelyssä esillä olevien teosten valmistamiseen, näyttelyyn osallistumiseen ja sen yhteydessä tehtävään työhön liittyvän työpanoksen korvaaminen. Suomessa ei ole olemassa puitesopimusta näyttelyistä maksettavista korvauksista ja kuluista. Useimmilla museoilla on omat sopimus- ja palkkiokäytäntönsä.

Eduskunnan sivistysvaliokunta on lausunnossaan (SiVL 17 2017 vp) linjannut, että sopimus- ja korvauskäytäntöjen kehittämisen rinnalla tulee arvioida korvausten taloudellista vaikuttavuutta koko taiteilijakunnan kannalta. Muutosten hahmottamisessa ja näyttöperustan muodostamisessa on erotettava toisistaan kokeilun kuluessa tapahtuneet A) välittömät muutokset (esim. maksettujen korvausten määrä, taiteilijoiden kanssa tehtyjen sopimusten määrä ja taiteilijoiden saamien lisäansioiden määrä ja vaikutus) sekä B) pidemmän aikavälin systemaattiset muutokset, joissa on kyse uudenlaisen ansainta-ajattelun sisäistämisestä, museoiden ajattelu- ja toimintamallien muutoksesta ja vuorovaikutuksen muutoksesta museoiden ja taiteilijoiden välillä.

Tässä arvioinnissa selvitettiin, millaisena erityisavustuskokeilu on koettu niin museoiden kuin taiteilijoiden ja taiteilijajärjestöjen näkökulmasta. Tarkemmin sanottuna arvioinnissa selvitetään, millaisiin näyttelyihin näyttelypalkkiokorvausta on haettu, mikä on ollut haetun korvauksen suuruus, miten se on muuttanut museoiden ja taiteilijoiden välistä työnjakoa ja sopimuskäytäntöjä sekä millaisia tuloksia ja vaikutuksia näyttelypalkkion maksamisella on ollut niin museoille kuin taiteilijoille ja laajemmin yhteiskunnalle.

2 Arviointikysymykset, aineistot ja metodologia

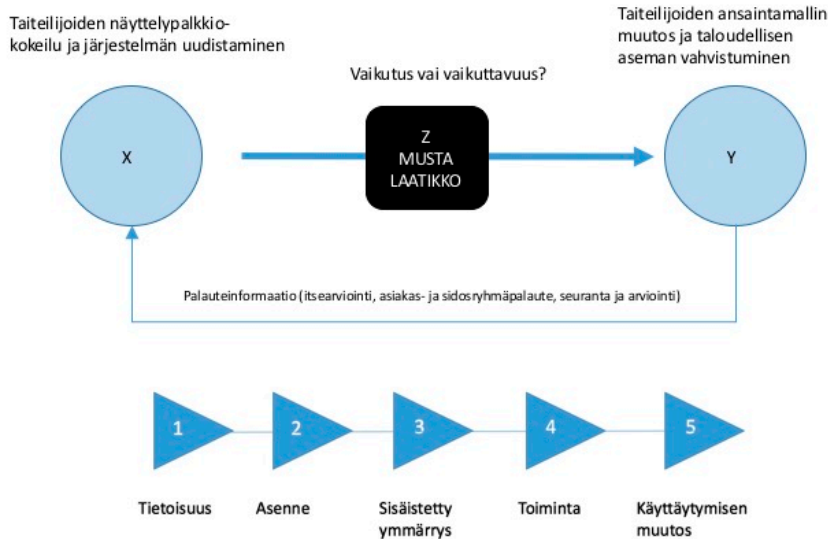
2.1 Lähestymistapa

Arviointitehtävän monimutkaisuuden vuoksi sovellamme tässä arvioinnissa laaja-alaista systeemisen ja kehittävän vaikuttavuusarvioinnin viitekehystä¹. Valintaa voidaan perustella sillä, että taiteilijoiden taloudellisen aseman muutos edellyttää laajoja yhteiskunnallisia ja systeemisiä muutoksia, jotka syntyvät usean toimijan keskinäisen vuorovaikutuksen kautta ja toteutuvat monitasoisessa systeemisessä toimintakontekstissa². Systeemisen vaikuttavuusarvioinnin lähtökohtana on muutoksen dynamiikan hahmottaminen keskinäisriippuvaisessa suhteessa olevien ilmiöiden ja toimijoiden vuorovaikutuspintojen kautta. Tällöin muutos ei ole lineaarista, vaan palautemekanismit limittyvät ilmiöiden välisiin rajapintoihin. Samoin muutoksen dynamiikka ei noudata volyyymiin pohjautuvaa vaikutusajattelua vaan spiraalista kehittymispolkua, jossa pienillä toimintakäytäntöihin, mentaalimalleihin ja käyttäytymiseen vaikuttavilla muutoksilla saattaa olla hyvinkin merkittävä vaikutus systeemisellä tasolla. Mallin lähtökohtana on ajatus siitä, että kokonaisuutta ei voida johtaa osien summasta.

---

1 Patton, M. Q. (2011). *Developmental Evaluations. Applying Complexity Concepts to Enhance Innovation and Use*. Guilford. New York.; Laloux, F. (2014). *Reinventing Organizations*. Nelson Parker. Brussels.

2 Malli perustuu Uusikylä marraskuussa 2019 tarkastettuun väitöskirjatutkimukseen ja sekä Uusikylä ym. (2019) Sitralle laatimaan vaikuttavuusarvioinnin viitekehukseen. Ks. Uusikylä, Petri & Stenfors, Sari & Salminen, Vesa & Kotiranta, Sami & Lamminkoski, Helka (2019). Yhteiskunnan muutosvalmiuden tukija. Sitran "Hallinto osallistavaksi ja uudistumiskykyiseksi" vaikuttavuustavoitteen arviointi. Sitran julkaisuja 2019.

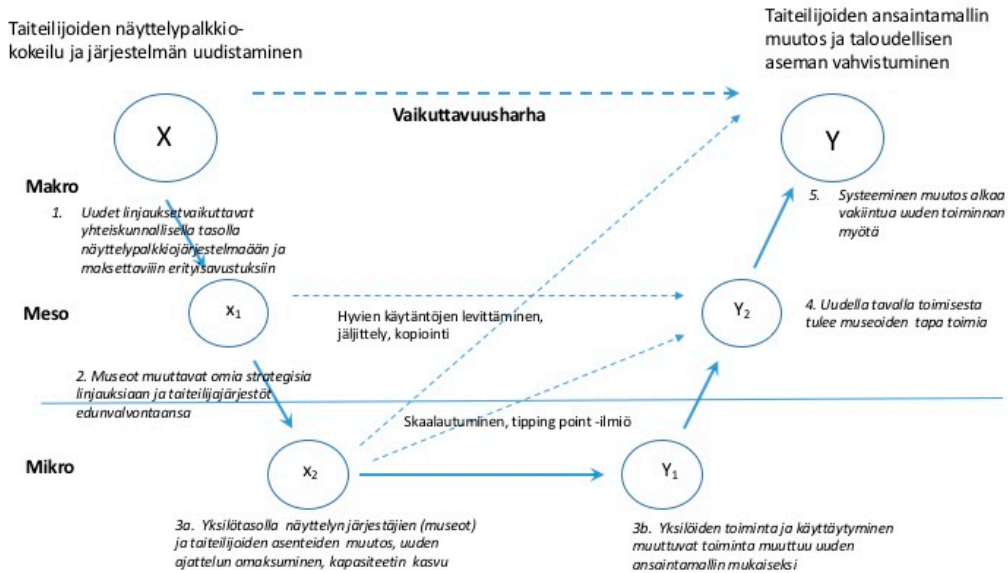

Kuvio 1. Taiteilijoiden taloudellisen aseman muutoksen dynamiikka

Kuviossa 1 on kuvattu muutoksen dynamiikka yksinkertaisen, lineaarisen vaikutusketjun kautta. Siinä panosten ja tuotosten välissä oleva musta laatikko kuvaa niin sanottuja läpäisytoimintoja (throughputs), joiden kautta panokset ja resurssit muuntuvat tuotoksiksi, vaikutuksiksi ja vaikuttavuudeksi. Useimmat seuranta- ja indikaattorijärjestelmät perustuvat tällaiseen ajatteluun. Seurantatiedon kokoaminen on välttämätöntä toimeenpanon edistymisen näkökulmasta. Ongelmaksi muodostuu kuitenkin se, että pelkästään panoksia ja tuotoksia/vaiikutuksia analysoimalla tai panos-tuotos- tai panos-vaikutussuhteita tarkastelemalla on vaikeaa ymmärtää, millaisten mekanismien kautta muunto tapahtuu. Toiminnan kehittämisen ja oppimisen näkökulmasta tämä on kuitenkin välttämätöntä. Mikäli haluamme vapautua vaikuttavuusharhasta ja siitä mahdollisesti seuraavista virhepäätelmistä, meidän on avattava makrotason kausaalinen suhde meso- ja mikrotason muuntomekanismien kautta. Kuviossa 2 on havainnollistettu, kuinka taiteilijoiden näyttelypalkkio-kokeilun vaikuttavuustavoite on avattavissa. Malli on edelleen kehitetty James Colemanin tunnetuksi tekemästä kylpyammemallista (Colemanilla ei ollut meso-tasoa eikä suoria mikro-makro -vaikutuksia, joiden osalta alkuperäistä kuviota on muokattu)³.

3 Coleman, J. S. (1990): Foundations in Social Theory. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Mass.

Kuvio 2. Taiteilijoiden näyttelypalkkiokokeilun strategisten tavoitteiden ja vaikutusmekanismien tunnistaminen

Lähtökohdaksi on otettu taiteilijoiden näyttelypalkkiokokeilua ohjaavat strategiset linjaukset ja toimintasuunnitelmat. Ne on nimetty kuviossa X:ksi. Jotta kyseisen vaikuttavuustavoitteen alla toteutetuilla toimenpiteillä (museoille maksettavat erityiskorvaukset jne.) voitaisiin saavuttaa haluttuja vaikutuksia tai vaikuttavuutta, tulee toimintaan osallistuneiden museoiden X₁ tai yksilöiden (esim. intendentit ja taiteilijat) X₂ sisäistää ne ja/tai ottaa mallit tai uudet ajatukset osaksi toimintaa. Ketju voi mennä organisaatioiden kautta (esim. strategiat tai prosessit) yksilötasolle tai siirtyä henkilöille suoraan. Vaikka näin tapahtuisikin, niin sisäistetyt mentaalimallit tai uudenvlaiset ajattelutavat eivät välttämättä vaikuta konkreettisesti, ellei niillä ole käyttäytymisen muutokseen johtavia seurauksia. Vasta kun yksilöt alkavat toimia (Y₁) toisin, voi systeeminen muutos levitä. Perinteisesti organisaation toiminnan on katsottu muuttuvan yksilöiden toiminnan muutoksen summana (Y₂). Nykyisessä organisaatiokirjallisuudessa⁴ on korostettu, että yksilön käyttäytyminen leviää tehokkaimmin "tartunnan kautta" esimerkiksi voimakkaiden mielipidevaikuttajien tai muutosagenttien välityksellä. Tällainen tartunta voi lähteä hyvinkin nopeaan, jopa eksponentiaaliseen kasvuun tietyn kynnsarvon ylittyessä. Tällöin tapahtuu niin sanottu *tipping point* -ilmiö. Lopulta tietyn ajallisen viiveen jälkeen yksilö- ja organisaatiotason toiminnallinen muutos näkyy järjestelmätasoisena muutoksena. Taiteilijoille maksettavien näyttelypalkkiokorvausten kohdalla systeemisen muutoksen synnyttämisen aikajänne vaihtelee lyhyen aikavälin

4 Esim. Centola, D. (2018) How Behavior Spreads. The Science of Complex Contagions. Princeton: Princeton University Press.

tuloksista ja vaikutuksista (esim. kokeilun puitteissa), keskipitkän aikavälin muutoksiin (esim. uudet toimintatavat, näyttelypalkkiomallin kirjaaminen osaksi museoiden arviointimallia jne.) ja pitkän aikavälin systeemiseen muutokseen (esim. toimintakulttuurimuutokset). Silti on tärkeää, että erilaisia muutoksia seurataan ja arvioidaan systemaattisesti.

2.2 Arviointikysymykset sekä käytettävät aineistot ja menetelmät

Tutkimuksen keskeiset teemat ja ydinkysymykset on kuvattu alla olevassa taulukossa. Taulukkoon on lisätty oma näkemyksemme tutkimuskysymysten edellyttämistä aineistoista ja menetelmistä.

Taulukko 1. Arvioinnin ydinkysymykset, aineistot ja menetelmät

Ydinkysymykset	Aineistot	Menetelmät
Millaiset museot ovat vuosina 2017–2019 hakeneet/saaneet erityisavustuksia näyttelykorvauksia varten? Mitkä ovat olleet myöntökriteerit? Millaisiin näyttelyihin korvauksia on haettu?	Asiakirja-aineisto, päätös-asiakirjat, seuranta-aineisto, asiantuntijahaastattelut.	Laadullinen sisällönanalyysi Kyselyn määrällinen ja laadullinen analyysi
Millaisina museot ja taiteilijat (järjestöt) ovat kokeneet näyttelykorvauskokeilun?	Sähköinen kysely, asiantuntijahaastattelut, teemaseminaarit.	Laadullinen sisällönanalyysi Kyselyn määrällinen ja laadullinen analyysi
Miten korvauksista hyötynneiden museoiden ja taiteilijoiden näkemykset kokeilun luonteesta ja merkityksestä poikkeavat suhteessa niihin, jotka eivät ole hakeneet ja/tai saaneet avustuksia?	Sähköinen kysely ja asiantuntijahaastattelut, teemaseminaarit.	Laadullinen sisällönanalyysi Kyselyn määrällinen ja laadullinen analyysi
Millaisia taloudellisia, ammatillisia tai sosiaalisia vaikutuksia kokeilu on saanut aikaiseksi?	Sähköinen kysely ja asiantuntijahaastattelut, teemaseminaarit.	Laadullinen sisällönanalyysi Kyselyn määrällinen ja laadullinen analyysi
Millaisia odotuksia eri sidosryhmillä kokeilun jatkon tai käytännön vakinaistamisen suhteen?	Sähköinen kysely ja asiantuntijahaastattelut, teemaseminaarit.	Laadullinen sisällönanalyysi Kyselyn määrällinen ja laadullinen analyysi
Miten museokentässä ja taiteilijoiden piirissä koetaan näyttelykorvaustoiminta? Miten näkemykset eroavat?	Sähköinen kysely ja asiantuntijahaastattelut, teemaseminaarit.	Laadullinen sisällönanalyysi Kyselyn määrällinen ja laadullinen analyysi
Miten näyttelykorvaustoiminta on vaikuttanut museoiden toimintalinjauksiin, strategiaihin, budjettiin jne.? Miten taiteilijat osaavat taloudellisesti arvottaa omaa työtään? Miten osaamista ja kapasiteettia voisi vahvistaa?	Sähköinen kysely ja asiantuntijahaastattelut, teemaseminaarit.	Laadullinen sisällönanalyysi Kyselyn määrällinen ja laadullinen analyysi
Miten ajattelutavat, käyttäytyminen ja käytänteet (museoiden ja taiteilijoiden sekä taidetta rahoittavien tahojen keskuudessa) ovat muuttuneet kokeilujen myötä?	Sähköinen kysely ja asiantuntijahaastattelut, teemaseminaarit.	Laadullinen sisällönanalyysi Kyselyn määrällinen ja laadullinen analyysi
Millaisia skenaarioita taiteilijoiden aseman parantamisen suhteen voidaan hahmottaa laadullisen aineiston perusteella?	Osittain sama kuin edellä. Lisäksi aineistojen saatavuuden mukaan potilaiden omat kertomukset ja haastattelut.	Laadullinen sisällönanalyysi Kyselyn määrällinen ja laadullinen analyysi

Tutkimuksessa on sovellettu niin sanottua triangulaatiota eli kohdetta on lähestytty usean eri aineiston ja analyysimenetelmän kautta. Näin pyrittiin kontrolloimaan aineisto- ja tutkimusjälkeinen varianssi ja samalla taattiin tutkimuksen validiteetti ja aineistojen luotettavuus (reliabiliteetti). Selvityshankkeen edistyessä tutkimustuloksia testattiin myös yhteisillä keskusteluilla opetus- ja kulttuuriministeriön edustajien sekä eri sidosryhmien kanssa.

Aineisto- ja asiakirja-analyysi

Hanke lähti käyntiin kirjallisuus- ja asiakirja-analyysillä, joka sisältää laadultaan varmistettua tutkimuskirjallisuutta, aikaisempia tutkimuksia ja selvityksiä. Vaiheen avulla muodostimme kehikon hankkeen tulosten tulkinnalle.

Haastattelututkimus ja aineiston analyysi

Haastattelututkimus tuotti rikasta ja yksityiskohtaista laadullista tietoa, jonka avulla oli mahdollista saada koottua tietoa kulttuuripolitiikan toimijoiden (OKM, Taiteen edistämiskeskus ja alueelliset taidetoimikunnat, Museovirasto, Museoliitto, taiteilijoiden etujärjestöt, taiteilijat jne.) näkemyksiä taiteilijoiden taloudellisen aseman nykytilasta ja vaadittavista toimista sekä näyttelykorvauskokeilun vaikuttavuudesta.

Käytimme haastattelussa puolistrukturoitua kyselylomaketta kaikkien keskeisten tietotarpeiden kattamiseksi. Rakensimme puolistrukturoidun kyselylomakkeen tarjouspyynnössä määriteltyjen elementtien ja osa-alueiden pohjalta. Analysoimme keräämämme laadullisen haastattelututkimusaineiston luokittelemalla vastaukset temaattisesti sekä vastajaryhmittäin. Lopuksi toimimme keskeiset haastattelututkimuksen tulokset ja niistä tekemämme johtopäätökset osaksi loppuraporttia.

Kyselytutkimus ja aineiston analyysi

Kyselytutkimuksen avulla oli mahdollista kerätä laaja aineisto lyhyessä ajassa. Lähetimme sähköisen kyselyn erikseen sekä museokentälle ja taiteilijoille.

Fokus-ryhmäkeskustelut ja kehittämisseminaarit

Hankkeen aikana järjestettiin yksi alueellinen kehittämisseminaari Vaasassa 25.2.2020 ja toinen Lappeenrannassa 5.3.2020 sekä arvioinnin alustavien tulosten esittelyn yhteydessä järjestetty policy-tason keskustelutilaisuus opetus- ja kulttuuriministeriössä 13.3.2020. Osallistujien yhteystietojen saamisessa ja tilojen varaamisessa käännyttiin eri sidosryhmien puoleen (OKM, Museovirasto, Museoliitto, Taiteen edistämiskeskus, Ornamo sekä alueelliset museot ja taiteilijaseurat).

3 Kokeilutoiminnan konteksti museoiden ja taiteilijoiden näkökulmasta

3.1 Erityisavustuskokeilun lähtökohdat

Erityisavustuskokeilu on nähtävä osana laajempaa kulttuuri- ja taidepoliittista strategia-prosessia. Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia ulottuu vuoteen 2025⁵. Siinä kuvataan toimialan toimintaympäristömuutokset sekä määrittellään kulttuuripolitiikan kehittämisen tahtotila, tavoitteet ja keskeiset toimenpiteet. Kulttuuripolitiikan strategiset tavoitealueet ja tavoitteet ovat:

- Luova työ ja tuotanto
  - Taiteellisen ja muun luovan työn tekemisen edellytykset ovat parantuneet ja tuotannon ja jakelun muodot monipuolistuneet
- Osallisuus ja osallistuminen kulttuuriin
  - Osallisuus kulttuuriin on lisääntynyt ja eri väestöryhmien erot osallistumisessa ovat kaventuneet
- Kulttuurin perusta ja jatkuvuus
  - Kulttuurin perusta on vahva ja elinvoimainen

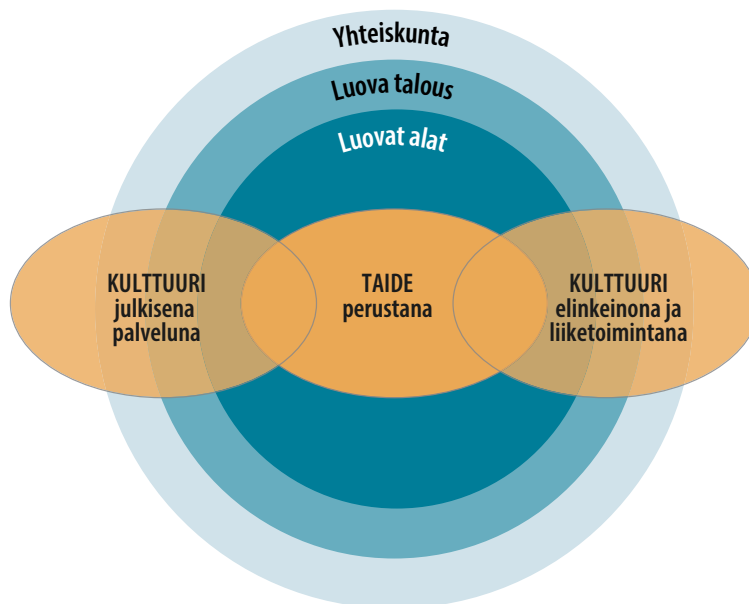
Laajemmassa katsannossa näyttelypalkkiokokeilu leikkaa kaikkien kolmen tavoitealueen lävitse. Samalla on kuitenkin pidettävä mielessä asioiden oikea mittakaava. Tarkastelun kohteena oleva kokeilu on parhaimmillaankin suorilta vaikutuksiltaan varsin vaatimaton. Tästä huolimatta sillä saattaa olla suuri merkitys luovan työn ja tuotannon arvostuksen kasvussa (vrt. luku 2. ilmiön systeeminen tarkastelu).

---

⁵ Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripoliittisen osaston toimialaan kuuluvat taiteen ja kulttuurin alat, museot ja kulttuuriperintö, kirjastot, tekijänoikeudet, kulttuurivienti ja luova työ. Ne kaikki kytkeytyvät tavalla tai toisella taide- ja taiteilijapolitiikkaan. Suomalainen taide- ja taiteilijapolitiikka on osa yleistä kulttuuripolitiikkaa. Taiteilijapolitiikka koskee taidetta ammattimaisesti tekeviä toimijoita ja taidepolitiikka laajemmin taiteen asemaa yhteiskunnassa.

Kuviossa 3 on hahmotettu laajemmin taiteen asema yhteiskunnassa. Siinä on osuvasti hahmotettu taiteen rooli osana yhteiskuntaa ja luovaa taloutta. Taiteen perustehtävä ja kulttuurin kaksijakoinen rooli korostuvat kuviossa selkeästi: kulttuuri voidaan samaan aikaan nähdä elinkeinona ja liiketoimintana sekä julkisena palveluna. Tämä luova jännite korostuu myös näyttelypalkkiokokeilussa sekä taloudellisissa ja palveluprosessiin liittyvissä katsannoissa.

Vuonna 2016 opetus- ja kulttuuriministeriö julkaisi taidenäyttelyiden järjestämiseen liittyviä sopimus- ja korvauskäytäntöjä käsitelleen työryhmäraportin (OKM 2016:4)⁶, jossa arvioitiin alalla vallitsevia toimintatapoja ja laadittiin suositukset vaihtoehtoisista käytännöistä sekä arviot niiden vaikutuksista. Selvityksen mukaan Suomessa noudatetaan hyviä sopimus- ja korvauskäytäntöjä Kansallisgallerian ja suurimpien muiden näyttelyjärjestäjien kohdalla, mutta kehittämistarpeita esiintyy muun muassa hyvien käytäntöjen levittämisen, sopimus- ja liiketoimintaosaamisen edistämisen sekä avustustoiminnan virtaviivaistamisen saralla. Selvitystyöryhmä laati suositukset hyvistä sopimus- ja korvauskäytännöistä museoille ja muille näyttelyjärjestäjille, minkä lisäksi se ehdotti, että opetus- ja kulttuuriministeriö selvittäisi mahdollisuuksia myöntää museoille määrärakaisia avustuksia taiteilijoille maksettavien näyttelypalkkioiden kattamista varten.

Kuvio 3. Taiteen asema yhteiskunnassa (Cupore 2020)

⁶ Taidenäyttelyiden järjestämiseen liittyvistä sopimus- ja korvauskäytännöistä -raportti (OKM 2016:4)

Vuosina 2017–2019 opetus- ja kulttuuriministeriö toteutti taiteilijoiden näyttelypalkkioihin perustuvan erityisavustuskokeilun museoille. Tämän kokeilun avulla on pyritty edistämään taidenäyttelyiden sopimus- ja korvauskäytäntöjä selvittäneen opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmän esittämien suositusten käyttöönottoa. Erityisavustushakuilmoituksessa taiteilijalle maksettava näyttelypalkkio on määritelty korvaukseksi työstä, jota taiteilija tekee näyttelyn järjestämisen puolesta. Palkkio voi koostua esimerkiksi taiteilijan osallistumisesta näyttelyn suunnitteluun ja toteutukseen, taiteilijan osallistumisesta teoksensa tai teostensa ripustamiseen, taiteilijan osallistumisesta näyttelyyn liittyviin tilaisuuksiin ja oheishjelmaan tai taiteilijalle näyttelystä aiheutuvista jälkitöistä.

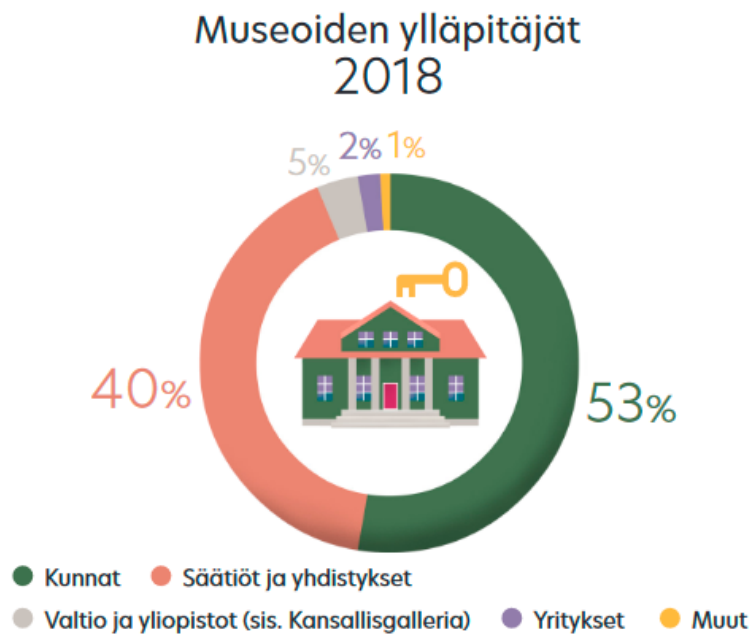
Avustusta saavan toimijan tulee tehdä taiteilijan kanssa kirjallinen sopimus näyttelyyn osallistumisesta ja näyttelypalkkion maksamisesta, joka on voitu maksaa joko palkkana tai palkkiona. Kuitenkin avustusta ei voi käyttää tekijänoikeuslain 2 § perusteella maksettavan näyttelykorvauksen (ns. Kuvastokorvauksen) maksuun, taiteilijan matkakustannusten tai teosten kuljetuskustannusten korvaamiseen eikä teosten valmistamisesta aiheutuneiden materiaalikustannusten korvaamiseen.

Sivistysvaliokunta on lausunnossaan (SiVL 17/2017 vp) todennut, että näyttelypalkkiota koskevassa jatkovalmistelussa tulee huomioida näyttelyn saama muu julkinen tuki ja siihen liittyvät ehdot, joilla myös voitaisiin edistää näyttelypalkkioiden maksamista. Toiseksi sivistysvaliokunta edellyttää näyttelypalkkioita ja -korvauksia koskevan tilastoinnin selkeyttämistä, jotta jatkovalmistelussa vallitsisi yhteisymmärrys korvaustasosta ja siihen liittyvistä perusteista. Kolmanneksi näyttelypalkinnon vaikuttavuuden arvioinnissa tulee selvittää sen merkitys taitelijakunnan taloudellisen ansion muodostumisen kannalta sekä sen vaikutus museonäyttelyiden määrään ja laatuun.

Ennen erityisavustuskokeilun tulosten esittelyä on lyhyesti suhteutettava näyttelypalkkioiden maksatusmalli yhtäältä museoiden toiminnalliseen kontekstiin ja taloudelliseen liikumavaraan sekä osaksi taiteilijoiden kokonaisansioden muotoutumisperusteita. Museoiden taloudellisen aseman määrittely on tärkeää ennen kaikkea siksi, että mikäli näyttelypalkkioiden maksaminen vakiinnutetaan jatkossa osaksi näyttelytoiminnan perusmallia (tekijänoikeudellisen näyttelykorvauksen eli ns. Kuvastokorvauksen tapaan), on ymmärrettävä museotoiminnan rahoitukselliset peruslähtökohdat ja tulonmuodostuksen logiikka. Samoin taiteilijoiden kohdalla on syytä ymmärtää kokonaisvaltaisesti, mistä taiteilijoiden ansiotulot muodostuvat ja millaisen suhteellisen osuuden näyttelypalkkiot tästä muodostaisivat.

3.2. Museoiden toimintaedellytykset

Vuonna 2018 Suomessa oli yhteensä 154 ammatillisesti hoidettua museota, joista hieman yli 80 prosenttia (127) oli valtionosuuden piirissä. Taidemuseoita tästä määrästä oli hieman alle puolet. Korotettua valtionosuutta saavia museoita oli yhteensä 52. Tähän ryhmään kuuluvat muun muassa aluetaidemuseot, maakuntamuseot ja valtakunnalliset erikoismuseot. Muita päätoimisia museoita oli yhteensä 27. Tähän kategoriaan kuuluvat esimerkiksi valtion museot ja yliopistojen museot.

Kuvio 4. Ammatillisesti hoidetut museot ja museoiden ylläpitäjät 2018 (Museovirasto/Museotilasto)

Kuviossa 4 on kuvattu museoiden ylläpitäjätahot vuonna 2018. Suurimmat ylläpitäjätahot olivat kunnat (53 %) ja säätiöt sekä yhdistykset (40 %). Loppuosaan kuuluivat valtioiden ja yliopistojen ylläpitämät museot sekä yritysomisteiset museot sekä luokka muut (esim. muut yksityisten toimijoiden tai järjestöjen ylläpitämät museot). Museoiden luonteen ja erityispiirteiden ymmärtäminen on ensiarvoisen tärkeää, kun myöhemmin esitellään näyttelypalkkiokorvausten maksamiseen liittyvää erityisavustuskokeilua sekä sen mahdollista vakiinnuttamista. Museoita ei tällöin voi käsitellä monoliittisena kokonaisuutena, koska niiden rahoitusperusta ja maksuvalmius vaihtelevat suuresti koon, museotyyppin ja alueellisen sijainnin mukaan. Tarkasteltaessa museokohteita (yhteensä 325 kpl) museotyypeittäin voidaan todeta, että noin puolet museoista on kulttuurihistoriallisia museoita. Tähän kuuluvat muun muassa sellaiset museot, kuten Helsingin kaupunginmuseo ja Kuopion kulttuurihistoriallinen museo. Seuraavaksi eniten (25 %) on erikoismuseoita, joihin

lukeutuvat esimerkiksi Arkkitehtuurimuseo ja Suomen Valokuvataiteen museo. Taidemuseoiden osuus kaikista museokohteista oli vuonna 2018 yhteensä 18 prosenttia. Loppuosan muodostavat luonnontieteelliset museot ja erilaiset yhdistelmämuseot. Vaikka taiteilijoille maksettavat näyttelypalkkiokorvaukset koskettavat ensisijaisesti taidemuseoita, on muistettava, että myös muilla museoilla saattaa olla sellaisia näyttelyitä, joissa on elävien taiteilijoiden töitä esillä. Näin myös ne kuuluvat tältä osin kokeilun piiriin.

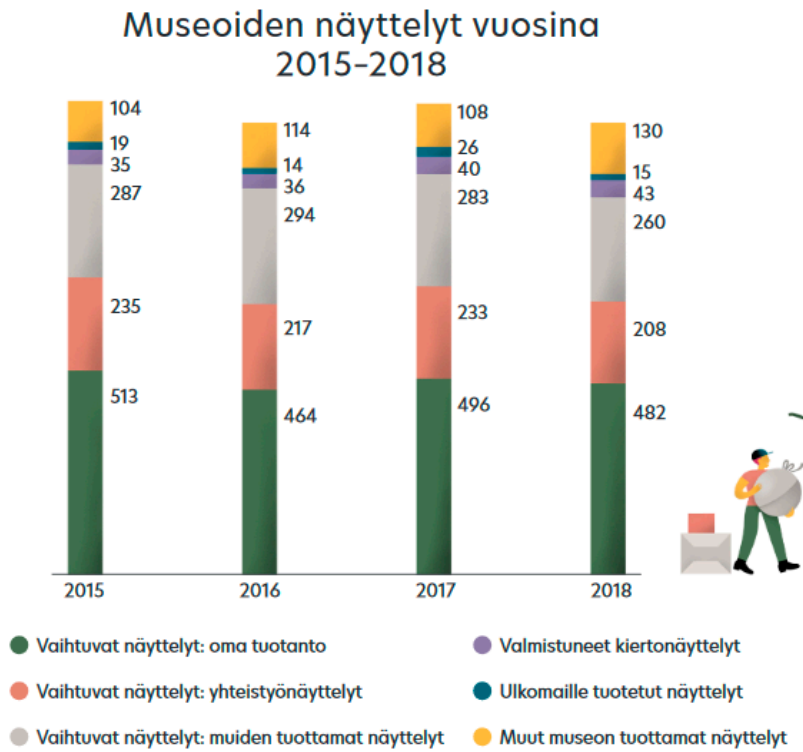
Museoiden kävijämäärät ovat kasvaneet 2010-luvun aikana yhteensä 50 prosenttia. Koko kauden kävijämäärä nousi vuosikymmenen aikana kaikkiaan 2,6 miljoonalla kävijällä. Museoliiton mukaan "museoiden yhteiskunnallisen tehtävän näkökulmasta on tärkeää, että maksuttomien museokäyntien määrä on kasvanut samassa tahdissa maksullisten käyntien kanssa" (STT 6.2.2020⁷). Maksuttomiin kävijäryhmiin kuuluvat esimerkiksi lapset ja erilaiset opintoryhmät. Museoiden käyntimäärät⁸ kasvoivat vuonna 2019 seitsemällä prosentilla eli 508 000 kävijällä. Viime vuonna museoissa vieraili kaikkiaan 7,64 miljoonaa kävijää ja esimerkiksi tätä edeltävänä vuonna taidemuseoiden osuus kaikista museokäynneistä oli noin 34 prosenttia, joista 57 prosenttia oli maksettuja käyntejä ja 43 prosenttia ilmaiskäyntejä⁹. Edellä esitetyt tiedot perustuvat Museoviraston julkaisemaan Museotilastoon. Seuraavaksi tarkastellaan lähemmin museoiden näyttelytoimintaa, joka on tämän arvioinnin keskiössä maksettavien näyttelypalkkiokorvausten suhteen.

7 STT 6.2.2020: "Museoiden kävijämäärät vahvassa nousussa – kasvu painottuu maksullisiin kävijöihin".

8 Mukaan lasketaan käynnit näyttelyihin tai museon järjestämiin tapahtumiin museon omissa tiloissa. Käynniksi ei lasketa museokaupan tai kahvilan asiakkaita, käyntejä museon tilojen ulkopuolella järjestettyihin tapahtumiin, ulkopuolisten museon tiloissa järjestämien tapahtumien, seminaarien, kokousten tai vastaanottojen kävijöitä, asiantuntijapalvelukäyntejä eikä museon tuottamien muissa museoissa esillä olleiden kiertonäyttelyiden kävijöitä. Vain tilauksesta avoimena olevien kohteiden käynnit lasketaan pääyksikön käynteihin. Museokorttikävijät merkitään maksetuiksi käynneiksi.

9 Vuoden 2019 osalta ei ollut saatavilla tietoja Museotilaston sivuilta arviointiraportin kirjoittamisen ajankohtana.

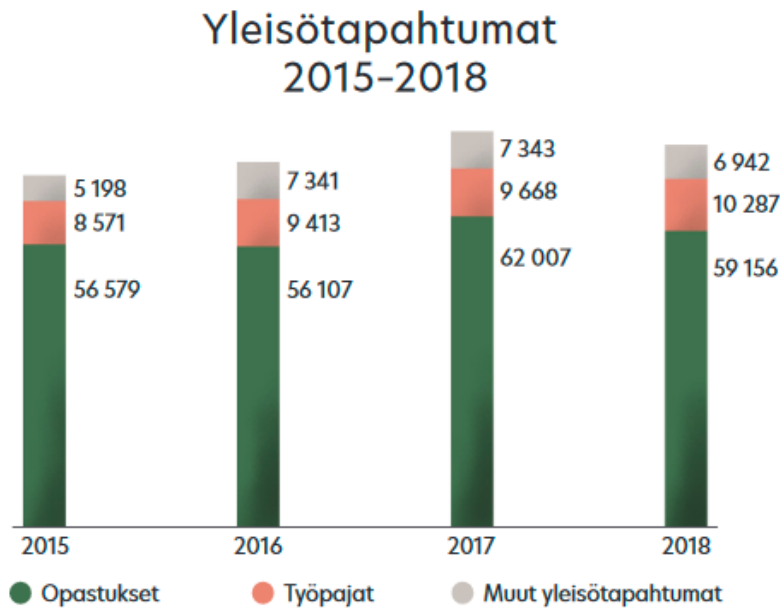

Kuvio 5. Museoiden näyttelyt 2016–2018 (Museovirasto/Museotilasto)

Kuviosta 5 käy ilmi, että suurin (950/1138) osa näyttelyistä on vaihtuvia näyttelyitä. Näistä suurimman osuuden (noin 40 %) muodostivat museoiden niin sanotut oman tuotannon näyttelyt. Seuraavina olivat muiden tuottamat vaihtuvat näyttelyt ja yhteistyönäyttelyt. Näyttelypalkkioiden kannalta tällä on merkitystä lähinnä sille, kuinka monta ansaintatilaisuutta koko kuvataiteen kentällä on hyödynnettävissä vuosittain. Tarkemman käsityksen näyttelypalkkioiden näkökulmasta saa, kun erottaa näyttelyiden kokonaismäärästä taidenäyttelyt. Vuonna 2018 taidenäyttelyiden lukumäärä vaihtuvista näyttelyistä oli 478 ja vuotta aikaisemmin 489.¹⁰ Näyttelypalkkioiden kannalta tarkemman käsityksen kokonaisuudesta saa tämän arvioinnin yhteydessä toteutetun kyselyn osiosta, jossa taiteilijoilta kysyttiin näyttelyiden määrää, johon he ovat osallistuneet vuosien 2017–2019 aikana (ks. luku 5.).

¹⁰ Näihin lukuihin sisältyvät sekä elävien että kuolleiden taiteilijoiden taidenäyttelyt.

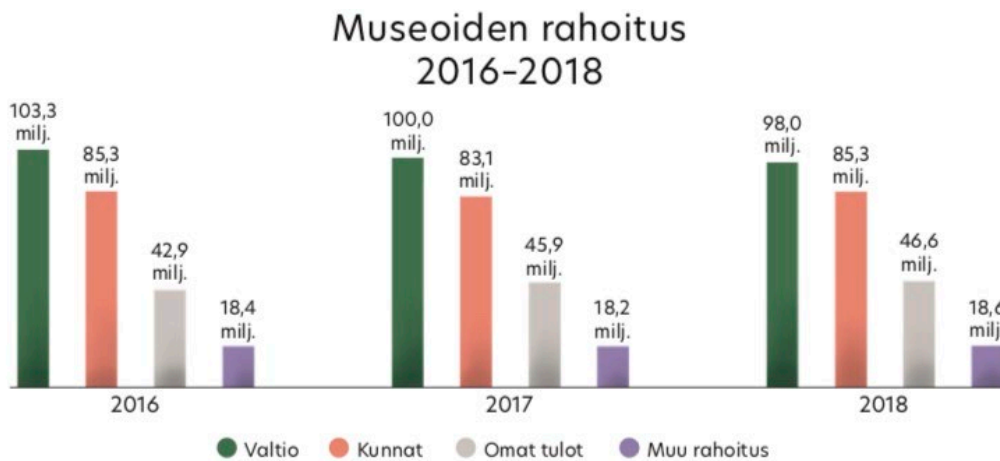
Kuvio 6. Käynnit taidemuseoissa 2015–2018 (Frame 2018)

Vuonna 2018 taidemuseoiden kuvataiteen käyntimäärät olivat yli 2,4 miljoonaa, joka merkitsi 4,7 prosentin kasvua edellisvuodesta (Frame 2018). Kuviossa 6 on kuvattu taidemuseoiden yleisötapahatumien määrän kasvua vuosina 2015–2018. Tällä on merkitystä myös näyttelypalkkiokorvausten maksatusten suhteen. Osa taiteilijan tuottamista "lisäarvopalveluista" liittyy nimittäin juuri yleisötapahatumien (esim. työpajat ja luennot) toteuttamiseen. Tämä on myös tärkeä lisäulottuvuus taiteilijan osaamisen ja kokonaisimagon vahvistamisessa. Myös tämän arvioinnin yhteydessä toteutetuissa alueellisissa seminaareissa tämä taiteilijan "kokonaisbrändin" vahvistaminen nousi esille.

Lopuksi on syytä tarkastella vielä lyhyesti museoiden taloudellista liikkumavaraa ja rahoitusperustaa. Esimerkiksi näyttelykorvausten¹¹ maksamisessa pienemmillä museoilla on jo nykyisellään ollut vaikeuksia. Tämän arvioinnin haastatteluissa, kyselyssä ja alueellisissa seminaareissa toivottiin, että näyttelypalkkiouudistuksen jatkoa pohdittaessa myös tämä näkökohta otettaisiin huomioon.

¹¹ Näyttelykorvaus on tekijänoikeuslain 2 §:n yksinoikeuden piirissä oleva korvaus teoksen julkisesta näyttämisestä. Näyttelyjärjestäjä maksaa näyttelykorvauksen taiteilijalle tai Kuvastolle teoksista, jotka ovat taiteilijan omistuksessa näyttelyn avautuessa. Näyttelykorvausta maksavat lähinnä museot. Galleriat eivät maksa näyttelykorvausta. Näyttelykorvausta on kutsuttu eräissä yhteyksissä Kuvastokorvaukseksi, koska Kuvasto perii ja määrittelee sen edustamiensa taiteilijoiden puolesta.

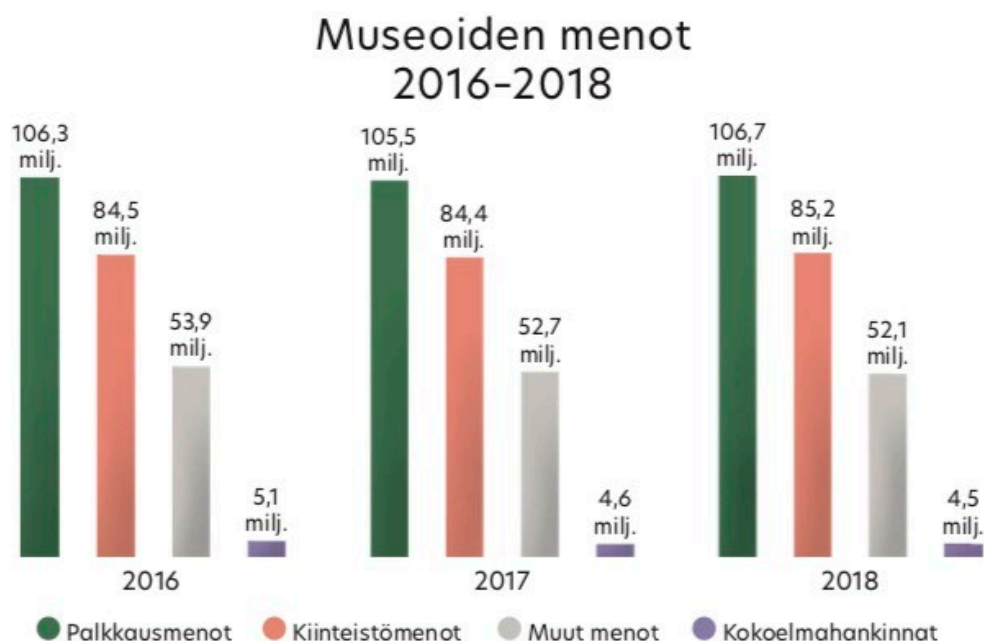
Ammatillisesti hoidettujen museoiden kokonaisrahoitus vuonna 2018 oli yhteensä 248,5 miljoonaa euroa (n = 149), mikä on noin 1,2 miljoonaa euroa enemmän kuin edellisenä vuonna. Kokonaisrahoitus sisältää valtion ja kuntien museoille suuntaaman rahoituksen, museoiden omat tulot sekä muun rahoituksen. Tästä rahoituksesta valtion rahoituksen osuus oli yhteensä 98 miljoonaa euroa eli 39,5 prosenttia kokonaisrahoituksesta ja kuntien 85,3 miljoonaa euroa eli 34,3 prosenttia. Oman tulorahoituksen kautta museot saivat rahoitusta 46,6 miljoonaa eli 18,8 prosenttia ja muuta kautta saatua tulokertymää 7,5 prosenttia. Museoiden omat tulot muodostuvat pääsymaksutuloista¹², palvelu- ja myyntituloista, muista omatoimista tuloista sekä sponsorituesta. Muu rahoitus muodostuu muilta tahoilta kuin valtiolta tai kunnilta saaduista toiminta- ja hankeavustuksista, EU-tuista ja -avustuksista sekä säätiöiden, yhdistysten ja muiden yksityisten tahojen museoilleen suuntaamasta rahoituksesta.

Kuvio 7. Museoiden rahoitus vuosina 2016–2018 (Museovirasto/Museotilasto)

Vuonna 2018 Museolakiin (729/1992) perustuvaa valtionosuutta sai 127 museota, joista 52 sai korotettua valtionosuutta. Valtionosuuksien yhteenlaskettu summa oli noin 33,6 miljoonaa euroa. Kasvua edelliseen vuoteen verrattuna oli noin 0,8 miljoonaa euroa. Valtionosuuden piirissä olevien museoiden kokonaisrahoituksesta suurin osa tulee valtiolta ja kunnilta. Rahoitusosuuksia tarkasteltaessa korotettua valtionosuutta saavien museoiden ja muiden valtionosuutta saavien museoiden rahoituksen jakautumisessa on jonkin verran eroja. Korotettua valtionosuutta saavilla museoilla julkisen rahoituksen osuus on suurempi kuin muilla valtionosuusmuseoilla. Sen sijaan muilla valtionosuusmuseoilla erityisesti muun rahoituksen osuus korostuu.

¹² Museoiden pääsymaksutulot olivat vuonna 2018 noin 23,8 miljoonaa euroa, mikä on hieman yli puolet museoiden kaikista omista tuloista.

Kuvio 8. Museoiden menot vuosina 2016–2018 (Museovirasto/Museotilasto)

Ammatillisesti hoidettujen museoiden kokonaismenot olivat vuonna 2018 yhteensä 248,5 miljoonaa euroa (n = 149). Kokonaismenot koostuvat palkkausmenoista, kiinteistömenoista, kokoelmahankintamenoista ja muista menoista. Kokonaismenot vaihtelivat noin 100 000 euron ja noin 31,8 miljoonan euron välillä.

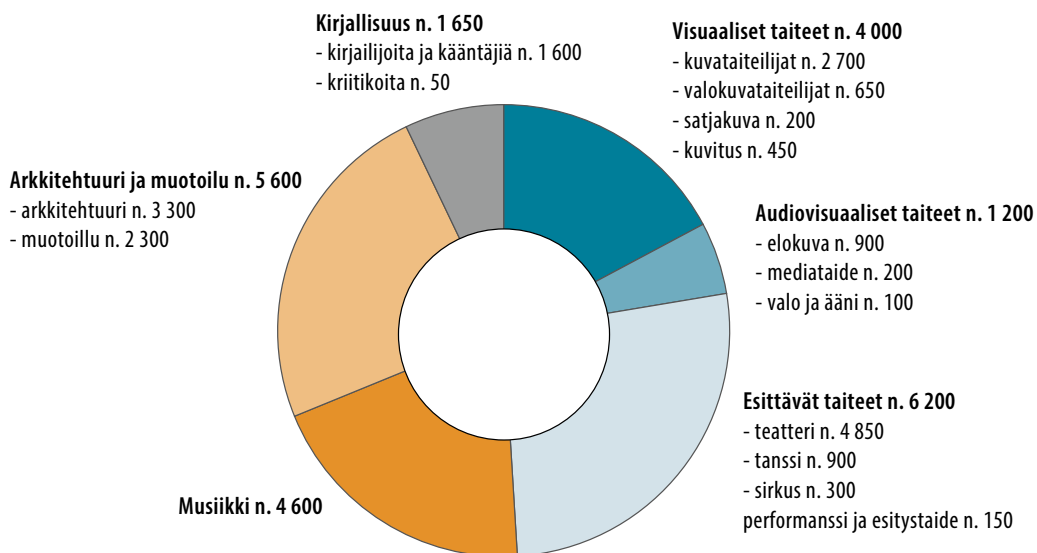
Museoiden menoista suurin osa muodostui palkkaus- ja kiinteistömenoista. Palkkausmenot olivat yhteensä noin 106,7 miljoonaa euroa ja kiinteistömenot noin 85,2 miljoonaa euroa. Kiinteät kulut kattoivat kaiken kaikkiaan 77,2 prosenttia kaikista menoista. Muut menot muodostuvat näyttelytoiminnan menoista, markkinointi- ja viestintämenoista sekä muista menoista. Nämä museotoimintaan kohdistuneet menot olivat yhteensä 52,1 miljoonaa euroa. Kokoelmahankintoihin käytettiin 4,5 miljoonaa euroa.

3.3 Taiteilijoiden lähtötilanne

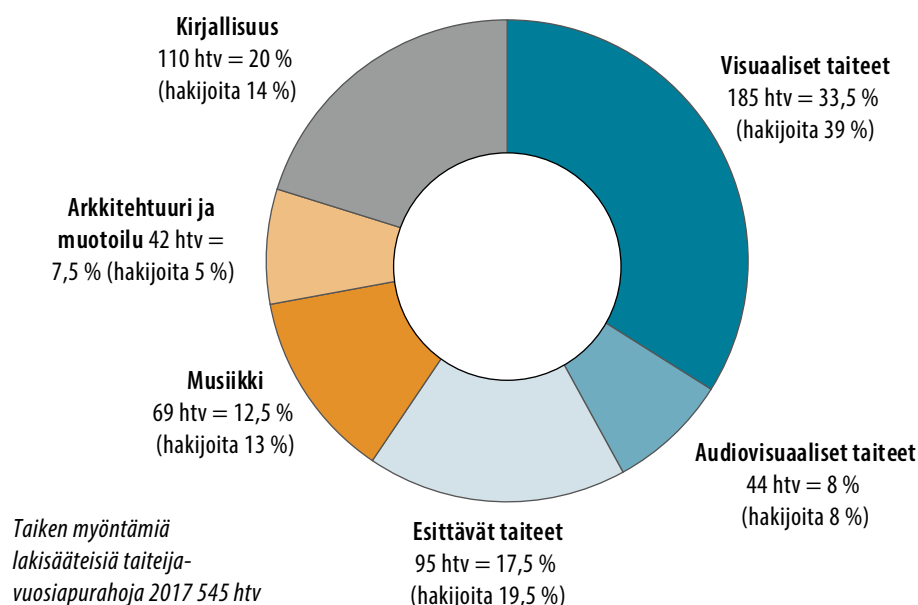
Taiteen rahoitus ja taiteilijoiden ansiotason parantaminen ovat olleet kulttuuri- ja taidepoliittisen debatin kohteina aina siitä lähtien, kun ensimmäiset taiteilijatuet otettiin käyttöön Suomessa. Taiteilijoiden taloudelliseen asemaan, toimeentuloon ja ansaintalogiikkaan keskittyvästä tutkimuksesta laaja-alaisimman kuvan tarjoavat Taiteen edistämiskeskuksen Taiteilijan asema (Rensujeff, 2003) ja Taiteilijan asema 2010 -raportit (Rensujeff 2015), joille on tulossa jatkoa 2020-luvulla. Muita tähän aihepiiriin liittyviä selvityksiä ovat muun

muassa Minttu Merivirran toimittama ”Taiteilijan uudet ansaintamallit, roolit ja toimeentulo” -raportti (2017), Kaisa Herrasen, Pia Hounin, ja Sari Karttusen tutkimus ”Pitäisi laajentaa työalaansa. Kuvataiteilijoiden ammattirooli ja osaamistarpeet tulevaisuuden työelämässä.” (2013) sekä Helena Romppasen ja Anna Vilkanan selvitys ”Taiteilija tahtoo elää työllään. Kuvataiteen asema rahoituksessa.” -selvitys (2015).

Suomessa on arvioitu olevan noin 23 000 ammattimaista taiteen tekijää, mutta taiteilijoiden tarkkaa määrää ei tiedetä. Määrän arviointia vaikeuttavat tekemisen ja jäsenyyksien päällekkäisyydet, tekijöiden monialaiset identiteetit sekä kulttuuriset muutokset. Monella alalla, erityisesti arkkitehtuurissa ja muotoilussa, ammattitekijät eivät myöskään aina koe olevansa ensisijaisesti taiteilijoita. Alla olevassa kuviossa esiintyvät luvut pohjautuvat pääasiassa eri alojen taiteilijajärjestöjen jäsenmääriin:

Kuvio 9. Suomen ammattitaiteilijoiden määrä (Cupore 2020)

Kuvio 10. Valtion rahoitus taiteenaloittain 2017 ja OKM:n taiteenaloittaiset avustukset 2017 (Cupore 2020)

Kuvataiteilijoiden¹³ määrä yllä kuvatussa tarkastelussa oli noin 2 700 henkilöä, joka perustuu taiteilijaseurojen jäsenyyteen. Täysin eksaktia tietoa kuvataiteilijoiden lukumäärästä, saati näyttelypalkkioavustuskokeilun piiriin lukeutuvasta taiteilijajoukosta, ei ole käytettävissä johtuen laskentatapojen ja määritelmien moninaisuudesta, mutta yllä esitettyjä lukuja voidaan pitää luotettavina vähimmäistason indikaattoreina¹⁴. Kilpailu kuvataiteen taitelija-apurahoista on viime vuosina ollut varsin tiukkaa. Vuonna 2017 Taiteen edistämiskeskuksen apuraha-/avustushakemuksia oli yhteensä 7 618 kappaletta, joista myönteisen apurahapäätöksen sai 2 868 kappaletta. Pelkästään taiteellisella työllä itsensä elättää vain noin 37 prosenttia taiteilijoista. Suurin osa kuvataiteilijoista hankkii toimeentulonsa taiteen tekemisen sijaan tai ohella myös tekemällä muuta taiteeseen liittyvää työtä (noin 67 % kuvataiteen monialaisilla¹⁵ ks. taulukko 2), kuten esimerkiksi opetus- ja suunnittelutyötä. Osa taiteilijoista työskentelee myös muilla kuin taiteellisen työn aloilla¹⁶. Moniammatilli-

13 Kuvataiteen alan ammatteja ovat taidemaalari, kuvanveistäjä, taidegraafikko sekä erilaiset yhdistelmät edellisistä. Ammattinimikkeenä käytetyin on kuvataiteilija ja se vaikuttaakin eräänlaiselta yleisammattinimikkeeltä, joka ei sisällä taiteen tekemisen välineisiin liittyvää erityistä kuvausta. Uudempina ammattinimikkeinä alalla esiintyy runsaasti muitakin nimikkeitä kuten videotaiteilija, ympäristötaiteilija ja yhteisötaiteilija. Lisäksi alalla toimii yhä enemmän kuvataiteen monialaisia, jotka yhdistävät työskentelynsä elementtejä valokuvataiteesta, mediataiteesta ja elokuvataiteesta.

14 Esimerkiksi Tilastokeskuksen tietojen mukaan kuvataidealan tutkinnon suorittaneita oli 2 727 vuonna 2017 ja Romppasen ja Vilkkunan (2015) selvityksessä kuvataiteilijoiden lukumääräksi esitettiin yli 3 000 henkilöä.

15 Monialaisten taiteilijoiden ryhmässä oli paljon kuvataiteilijoita, joita tässä yhteydessä voisi kutsua kuvataiteen monialaisiksi, sillä he ilmoittivat taiteenaloikseen kuvataiteen lisäksi jonkin tai joitakin seuraavista: mediataide, valokuvataide, performanssi/esitystaide.

16 Taiteilijat toimivat siis kolmenlaisilla työmarkkinoilla: taiteellisen työn (creative work, arts work), taiteelliseen työhön liittyvän työn (arts-related work) ja muun työn (non-arts work) markkinoilla (Rensu Jeff 2015, 70).

sen työn osuus on suurinta nuorten taiteilijoiden kohdalla. Yrittäjästatuksella työskenteli vuonna 2010 vain noin 26 prosenttia monialaisista taiteilijoista. Kaikkien taiteilijoiden kohdalla luku oli huomattavasti pienempi.

RensuJeffin (2015, 54) kattavan selvityksen mukaan vuodesta 2000 vuoteen 2010 taiteellisessa työssä työsuhteessa toimivien taiteilijoiden osuus laski ja vapaina taiteilijoina toimivien osuus kasvoi. Selvityksenä tälle oli osin se, että apurahaa saaneiden taiteilijoiden osuus nousi 2000-luvun kuluessa. Taiteellista työtään yrittäjinä tekevien osuus oli myös hieman noussut vuodesta 2000 vuoteen 2010, jolloin noin joka viides taiteilija oli toiminut yrittäjänä. Tässä kohtaan on kuitenkin huomattava, että tutkimuksen mukaan kuvataiteilijoista vain noin 10 prosenttia työskenteli yrittäjinä. Työmarkkina-asemaa koskevat muutokset ovat kytköksissä osin myös ikärakenteen muutokseen eli ikääntyneiden taiteilijoiden suhteellisen aseman kasvuun. Kuvataiteilijoista noin kolmanneksella on ollut rekisteröityjä työttömyysjaksoja vuosien 2000–2010 välisenä aikana. Piilotyöttömyys alalla on kuitenkin tämän arvioinnin yhteydessä tehtyjen haastattelujen ja alueellisten seminaarien perusteella suurempaa.

Uutena avauksena keskusteluun taiteilijoiden toimeentulon problematiikasta on noussut ajatus taiteilijapalkasta, jossa kyseessä on ennen kaikkea uudenlaisen mielikuvan aikaansaaminen taiteenluomisesta muuhun palkkatyöhön verrattavissa olevana työnä, joka ei enää perustuisi vain apurahojen, avustusten tai hyväntekeväisyyden tarjoamaan taloudelliseen tukeen. Uudenlaisen suhtautumistavan myötä taide ja kulttuuri voitaisiin hahmottaa investoimisen arvoisina asioina, jotka onnistuessaan tuottaisivat lisähyvinvointia yhteiskunnalle, ja vastaavasti taiteilijat nähtäisiin edustamiensa alojen työn ammattilaisina, jota he ovatkin esimerkiksi korkean koulutustaustansa perusteella.¹⁷ Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmäraportissa ”Taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat” (2018/34) kiinnitetään huomiota taiteilijan toimeentulon vahvistamiseen palkka- tai yrittäjätulon pohjalta ja siinä esitetäänkin kokeilun käynnistämistä sen selvittämiseksi, millaisia vaikutuksia taiteilija-apurahan muuttaminen työsuhteeksi toisi mukanaan (esitys 15).

Vuonna 2016 opetus- ja kulttuuriministeriö julkaisi taidenäyttelyiden järjestämiseen liittyviä sopimus- ja korvauskäytäntöjä käsitelleen työryhmäraportin (OKM 2016:4)¹⁸, jossa arvioitiin alalla vallitsevia toimintatapoja ja laadittiin suositukset vaihtoehtoisista käytännöistä sekä arviot niiden vaikutuksista. Selvityksen taustalla vaikutti pitkälti rakenteellisista syistä johtuva kuvataiteilijoiden heikko ansiotulo, joka Taiteen edistämiskeskuksen julkaiseman ”Taiteilijan asema 2010”-tutkimuksen (2015) oli 20 220 euroa (konstruoitu

17 Ks. esim. Tuovinen, Paula ”Päivitetään taidepuhe – päivitetään kieliä”, 15.1.2018 (<https://www.sitra.fi/blogit/paivitetaan-taidepuhe-opetellaan-kielia/>) ja Mäki, Teemu ”Mitä muutoksia toivon valtion taidepolitiikkaan?”, 10.9.2018 (<https://voima.fi/blogikirjoitus/2018/teemu-maki-mita-muutoksia-toivon-valtion-taidepolitiikkaan/>).

18 Taidenäyttelyiden järjestämiseen liittyvistä sopimus- ja korvauskäytännöistä -raportti (OKM 2016:4).

vuosimediaanitulo) vastaavan luvun kaikkien taiteilijoiden kohdalla ollessa 30 000 euroa¹⁹. Seuraavaksi tarkastellaan hieman tarkemmin, mistä taiteilijoiden ansionmuodostus kokonaisuudessaan rakentuu.

Taulukko 2. Visuaalisilla taiteenaloilla sekä kaikkien taiteilijoiden profilit (OKM 2016)²⁰

	Kuvataide	Kuvataiteen monialaiset	Valokuvataide	Kaikki taiteilijat
nainen/mies	68 % / 32 %	70 % / 30 %	51 % / 49 %	54 % / 46 %
ikä (ka.)	50 v.	43 v.	43 v.	49 v.
pääkaupunkiseutu	43 %	69 %	70 %	50 %
taidealan korkein koulutus	50 %	43 %	70 %	49 %
työttömyysjaksoja	32 %	27 %	10 %	19 %
apurahan saajia	46 %	68 %	78 %	32 %
työmarkkina-asema (vuoden aikana, päällekkäisyyksiä)				
- palkansaaja	3 %	3 %	8 %	25 %
- vapaa taiteilija	84 %	81 %	65 %	36 %
- yrittäjä	11 %	26 %	35 %	21 %
- freelancer	6 %	16 %	14 %	29 %
moniammatillisuus				
- vain taiteellista työtä	37 %	32 %	3 %	39 %
- taiteelliseen työhön liittyvää työtä	50 %	67 %	89 %	44 %
- muuta työtä	18 %	7 %	20 %	21 %
veronalaiset tulot				
- mediaani	16 000 €	12 000 €	19 130 €	27 500 €
- keskiarvo	19 878 €	15 924 €	24 945 €	30 633 €
apurahat				
- mediaani	8 000 €	9 000 €	13 834 €	5 000 €
- keskiarvo	9 509 €	12 654 €	13 358 €	8 481 €
konstruoitu kokonaistulo				
- mediaani	20 220 €	20 618 €	33 608 €	30 000 €
- keskiarvo	23 784 €	23 921 €	34 242 €	32 822 €
tulot taiteellisesta työstä (veronalaiset)				
- mediaani	5 000 €	2 000 €	2 625 €	14 200 €
- keskiarvo	8 509 €	5 062 €	6 649 €	21 186 €
taiteellisen työn tulojen osuus veronalaisista tuloista (pl. apurahat)	31 %	17 %	14 %	52 %

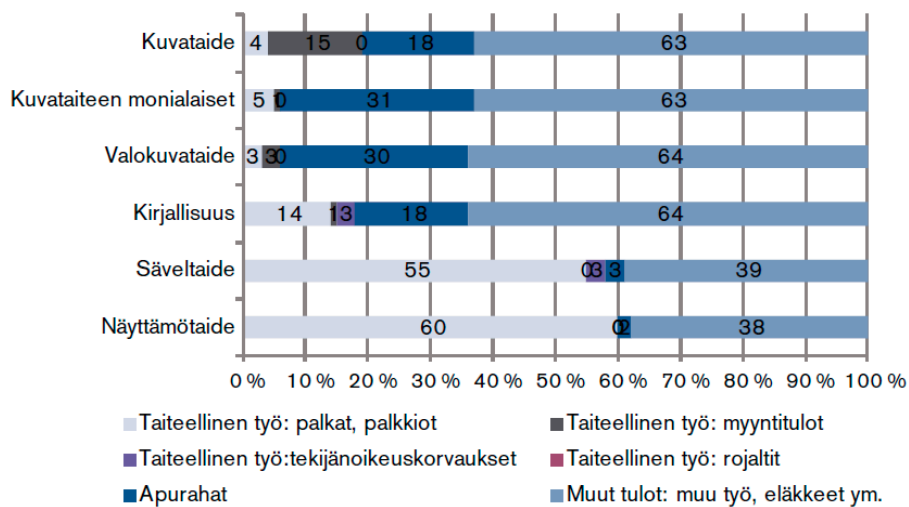
Kuviossa 11 on esitetty taiteilijoiden ansionmuodostuksen kokonaishahmotus. Kuviosta käy ilmi, että kuvataiteilijoiden kohdalla suurin tulonmuodostus koostuu muusta kuin taiteellisesta työstä (63 %), minkä jälkeen seuraavaksi merkittävien tulojen muodostumisen lähde

¹⁹ RensuJeff, Kaija (2015). Taiteilijan asema 2010. Taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulonmuodostus. Taiteen edistämiskeskus. Helsinki 2015.

²⁰ Kuvataiteilijoiden lukumäärä oli RensuJeffin (2015) selvityksen laatimisen aikana noin 3 000.

ovat erilaiset apurahat (18 %) ja kolmantena tulevat tekijänoikeuskorvaukset (15 %). Kaiken kaikkiaan, kuvataiteilijat jäävät tulotasoissaan merkittävästi muun taidekentän jälkeen ja heidän toimeentulonsa koostuu useasta eri lähteestä, joihin liittyy kaiken lisäksi suurta epävarmuutta. Vaikka tuorempi katsaus taiteilijoiden toimeentuloon valmistuu todennäköisesti 2020-luvun ensimmäisen puoliskon aikana, niin tämän arvioinnin taiteilijakyselyssä annetut vastaukset antavat osaltaan viitteitä siitä, ettei kuvataiteilijoiden taloudellisessa asemassa ole tapahtunut merkittäviä muutoksia positiivisempaan suuntaan.

Kuvio 11. Taiteilijan asema 2010 -selvityksen havaintoja kuvataiteilijoista (OKM 2016)

3.4 Näyttelypalkkion merkitys osana museoiden näyttelytoimintaa ja taiteilijoiden tulonmuodostusta

Näyttelypalkkioiden maksamista voidaan edellä esitettyjen kuvausten perusteella lähestyä useasta eri näkökulmasta. Se voidaan määritellä taloudellistenaalisin perustein osaksi järjestettävän näyttelyn peruskustannuksia. Tällainen "projektinäkökulma" korostaa sitä lähtökohtaa, että taiteilijoille tulee ilman muuta maksaa näyttelykorvauksen lisäksi myös näyttelypalkkio näyttelyn eteen tehdystä työstä. Tällöin on kuitenkin avattava näyttelyn toteuttamisen kokonaiskustannusmalli, jossa on otettu huomioon kaikki näyttelyn toteuttamiseen liittyvät suorat ja välilliset kustannukset. Tämä toimii lähtökohtana sekä museoiden että taiteilijoiden niin sanottujen piilokustannusten valaisemiseen. Museoiden kohdalla tyypillisiä piilokustannuksia ovat museohenkilöstön työpanosten jyvittäminen näyttelyyn sekä muu hinnoittelematon toiminta. Taiteilijoiden kohdalla kyse saattaa olla työn

valmistelusta, materiaalien testaamisesta, koevedosten tekemisestä tai muusta sellaisesta toiminnasta, jotka voidaan määritellä pikemminkin esivalmistamisen prosesseiksi.

Kokonaiskustannusten määrittely on tärkeää senkin vuoksi, että tällöin näyttelyn kustannusarvio rakentuu realistiselle pohjalle ja auttaa hahmottamaan työn- ja vastuunjako museoiden ja taiteilijoiden välillä. Lappeenrannan alueseminaarissa 5.3.2020 hahmotettiin tyypillisen näyttelyn toimintokohtainen kustannusrakenne. Työnjakohahmotuksissa otettiin huomioon myös sellaisia kustannustekijöitä, jotka usein jäävät sopimusneuvotteluissa huomioimatta. Näitä olivat museopuolella muun muassa tila- ja kiinteistökustannukset, neuvotteluprosessin suorat ja välilliset kustannukset, näyttelytekniikka, henkilöstön palkat, tulo- ja lähtötarkastukset ja näyttelyn ylläpitokustannukset. Taiteilijapuolella puolestaan tulisi Lappeenrannan alueseminaarin keskustelun mukaan ottaa huomioon myös sellaisia kustannuksia, kuten työtilakustannukset, neuvottelu- ja markkinointikustannukset, palkkaukseen liittyvät välilliset kustannukset, vaihtoehtoiskustannukset tai työvälinekustannukset. Edellä kuvattu luettelo on indikatiivinen ja siitä puuttui paljon niin sanottuja piilokustannuksia sekä välillisiä kustannuksia. Jokaisen näyttelyn aluksi tulisi laatia yllä kuvattua vielä yksityiskohtaisempi kokonaiskustannuserittely sekä museon että taiteilijoiden näkökulmasta.

Tekninen projektinäkökulma jättää taustalle laajemman kysymyksen oikeudenmukaisuudesta, kohtuullisuudesta ja taiteilijan työpanoksen arvostamisesta. Edellä on esitelty taiteilijan tulonmuodostuksen logiikkaa ja todettu, että taiteilijoiden ansiotason ja tulojen saamisen epävarmuus ovat keskeisiä taiteellista toimintaa vaikeuttavia tekijöitä. Näyttelypalkkion maksamisen vakiinnuttaminen lisäisi osaltaan taiteilijan työn arvostusta ja olisi omiaan parantamaan taiteilijoiden ansiotasoa sekä lisäämään toimeentulojen ennustettavuutta. Pitkälti näihin näkökohtiin on perustunut muissa maissa käyttöön otetut näyttelypalkkiomallit. Tässä yhteydessä esittelemme lyhyesti Ruotsin ja Alankomaiden mallit. Ne toimivat hyvinä vertailukehittämisen malleina hahmotettaessa suomalaisten näyttelypalkkioiden tulevaa korvausmallia.

Vuonna 2009 käyttöön otettu Ruotsin MU -sopimus²¹ (*Medverkans- och Utställningavtalet* eli osallistumis- ja näyttelysopimus) toi näyttelykorvauskäytäntöihin kaksi uutta periaatetta: Ensinnäkin, uudessa sopimusmallissa näyttelykorvauksen määrittämisen kriteerit olivat näyttelyä järjestävän organisaation koko, näyttelyn kesto ja näyttelyyn osallistuvien taiteilijoiden lukumäärä. Toiseksi MU-sopimus määritteli myös muut asiat, joista näyttelyn järjestäjän ja taiteilijan tulee sopia keskenään. Näihin muihin asioihin lukeutuvat esimerkiksi taiteilijan näyttelyä varten tekemät työtunnit. Uuden sopimuskäytännön on arvioitu

21 Lähteet: Hannus, Hanna 2015: *Selvitys Pohjoismaiden ja muutaman muun maan näyttelypalkkioista ja -korvauksista*, 3–11, Suomen Taiteilijaseura. Konstnärernas Riksorganisation: <http://www.kro.se/mu-och-avtal>.

lisänneen tasa-arvoa kuvataiteen kentällä muun muassa siksi, että sitä sovelletaan myös ulkomaalaisiin taiteilijoihin ja että se ehkäisee eri kuvataidelajien välistä epätasa-arvoa, joka aiemmin kehittyi näyttelykorvauksen ollessa sidottu teosmäärään. MU-sopimus on pakollinen valtiollisille näyttelyjärjestäjille ja sen rahoituksesta huolehtii Kulturrådet, joka jakaa korvamerkittyä erillistukea näyttelykorvauksista suoriutumista varten. Vaikka MU-sopimuksen sitovuus ei ulotu muihin näyttelyjärjestäjiin, niin se on suunniteltu toimivan ohjeistuksena koko museokenttää varten.

Sopimuksen näyttelykorvausosan (U-osa) määräytymisperiaatteet ja laskentaperusteet ovat tiivistetysti seuraavanlaiset:

Näyttelyjärjestäjän koko, jota varten on neljä kategoriaa:

1. Suuremmat museot ja taidehallit (esim. kävijämäärä vuodessa yli 100 000)
  - Yksitysnäyttely/viikko 4 600 kr / 418,11 €
2. Keskisuuret museot, taidehallit ja kulttuuritalot (esim. kävijämäärä vuodessa 50 000–100 000)
  - Yksitysnäyttely/viikko 3 500 kr / 318,13 €
3. Pienemmät museot ja taidehallit (esim. kävijämäärä vuodessa 10 000–50 000)
  - Yksitysnäyttely/viikko 2 400 kr / 218,15 €
4. Pienet taidehallit, näyttelytilat ja vapaat näyttelytilat (esim. kävijämäärä vuodessa alle 10 000)
  - Yksitysnäyttely/viikko 1 300 kr / 118,16 €

Näyttelyn kesto

1. Yllä esitetyt korvaussummat maksetaan täysimääräisesti 12. viikkoon saakka ja sen ajan
2. Tämän jälkeen viikoilta 13.–16. maksetaan 75 % yllä esitetyistä korvaussummista
3. Tämän jälkeen viikoilta 17.–20. maksetaan 50 % yllä esitetyistä korvaussummista
4. Tämän jälkeen viikosta 21. eteenpäin maksetaan 25 % yllä esitetyistä korvaussummista.

Näyttelyyn osallistuvien taiteilijamäärä

1. Yksitysnäyttelyn summa kerrotaan 1,5:lla 2–3:n hengen ryhmänäyttelyissä

2. Yksityisnäyttelyn summa kerrotaan 2:lla 4–8:n hengen ryhmänäyttelyissä
3. Yksityisnäyttelyn summa kerrotaan 2,5:lla 9–20:n hengen ryhmänäyttelyissä

Kuitenkin yllä esitettyjen näyttelykorvauksen määrittämisen lisäksi on erikseen määriteltä minimikorvaustasot, joiden alle näyttelykorvaussumma ei voi laskea:

- Yksityisnäyttely 5 700 kr / 518,60 €
- 2–3:n hengen ryhmänäyttely, jossa jokaiselle osallistujalle 3 500 kr / 318,13 €
- 4–20:n hengen ryhmänäyttely, jossa jokaiselle osallistujalle 2 400 kr / 118,16 €

Näyttelykorvauksesta sopimisen lisäksi näyttelyjärjestäjän ja taiteilijan väliseen sopimukseen tulee myös kirjata seuraavat asiat, joista osa lukeutuu M-osioon: A) korvaukset näyttelyistä aiheutuvista kustannuksista (esim. rahti-, vakuutus- ja matkakulut) B) korvaukset muista näyttelyyn liittyvistä työtehtävistä (esim. suunnittelu, ripustus ja purku) C) näyttelyn jälkeiset tekijänoikeudet ja D) kuvaukset ja tiedot näyttelystä, sen ajasta ja paikasta, osallistujista, järjestäjästä, korvausten maksuaikataulusta sekä teosluettelosta ja teosten toimitusajoista. Osallistumiskorvauksen (M-osan) maksaminen ei ole näyttelyjärjestäjälle pakollista, vaan niistä on sovittava erikseen. Näyttelyyn liittyviä muita erikseen sovittavia työtehtäviä ja niiden hintatasoja ei myöskään ole määriteltä tarkasti, mutta työn hinnan määrittelyssä suositellaan käyttämään esimerkiksi tuntityötä, joka on yrittäjän verokortilla (F-verokortti) 975 kruunua / 88,71 euroa ja palkansaajan verokortilla (A-verokortti) 742 kruunua / 67,51 euroa. Kolme kuukautta tai pidempään kestävä työ kohdalla voidaan myös solmia määräaikainen työsuhde, jolloin A-verokortilla toimivan työntekijän kuukausipalkaksi (brutto) suositellaan 29 000–45 000 kruunua (2 638,27 €–4 093,87 €) ja F-verokortilla toimivan kohdalla edellä kuvattua palkkasummaa lasketaan 50 prosentilla. Ruotsin MU-sopimuksessa määritellyt korvaustasot on sidottu kuluttajaindeksiin ja ne tarkastetaan aina kolme vuoden välein.

Alankomaissa²² julkaistiin taiteilijoiden palkkioita käsittelevä valtakunnallinen opas vuonna 2017, millaista ei aiemmin ollut käytettävissä ja näyttelykorvauskäytännöt olivatkin pitkälti kulloisenkin näyttelyjärjestäjän päätettävissä. Oppaan soveltamisessa on huomioitu läpinäkyvyyteen ja tilivelvollisuuteen liittyvät näkökulmat, joiden takia näyttelyn sopimusosapuolten on tehtävä selvitys tavasta, jolla oppaan ohjeita sovelletaan, sekä

22 Lähde: <https://kunstenaarshonorarium.nl/en/>.

tilanteista, joissa oppaan ohjeistuksia ei seurata. Mondriaan -säätiö²³ myöntää väliaikaisesti taloudellista tukea näyttelyjärjestäjille oppaan ohjeistusten täytäntöönpanoa ja vakinaistamista varten porrastetusti sen mukaan, missä määrin näyttelyjärjestäjä sitoutuu maksamaan oppaassa määritettyjen hintatasojen mukaisesti (esim. oppaan ohjeistuksen mukainen täysi korvaus oikeuttaa 50 prosentin avustukseen edellä mainitusta summasta ja puolittainen korvaus oikeuttaa 30 prosentin avustukseen). Tällä hetkellä yli sata museota ja taideinstituutiota on omaksunut oppaan ohjeistuksia osaksi toimitapojaan ja tavoitteena on mallin vakiinnuttaminen vuoteen 2020 mennessä.

Näyttelypalkkion määrittämisen perustan muodostavat neljä aktiviteettiosiota (osatehtävät):

1. Uuden teoksen luominen tai olemassa olevan teoksen muokkaaminen
2. Toimenpiteet, jotka liittyvät näyttelyä varten luotavan teoksen tekemiseen
3. Näyttelyä tai vastaavaa tilaisuutta varten tehtävät toimenpiteet
4. Taiteilijan omistaman teoksen luovuttaminen näyttelyä varten
(1 kuukausi minimi – 24 kuukautta maksimi)

Osioiden 1, 2 ja 4 sisältämät korvaussummat perustuvat Alankomaiden laissa määritettyyn minimipalkkaan ja ne indeksoidaan vuosittain. Osioon 3 liittyvien toimenpiteiden korvaussummaa ei puolestaan ole erikseen määritetty yhtä tarkasti, vaan niiden määrittelyssä vertailukohtana hyödynnetään sellaista taideinstituution tai museon työntekijää, joka huolehtii vastaavanlaisista tehtävistä. Alta löytyvä ote laskentataulukosta, joka käsittää kaikkiaan seitsemän luokkaa taiteilijamäärän perusteella, tarjoaa esimerkin siitä, millä tavoin Alankomaiden mallissa palkkiosumma lasketaan:

Taulukko 3. Taiteilijapalkkion hollantilainen laskentataulukko (Kunstenaars Honorarium)

Minimum amount excl. VAT per artist per exhibition (in euro's)		Fixed production fee, Sub-activities 1 and 2 together	Periodic fee (amount per month) Sub-activity 4
Solo	New work	6 916	532
	Modification to existing work	2 660	532
	Existing work	532	532
Duo	New work	3 837	294
	Modification to existing work	1 475	294
	Existing work	294	294
Group of 3 artists	New work	2 719	209
	Modification to existing work	1 045	209
	Existing work	209	209

23 Ks. <https://www.mondriaanfonds.nl/en/application/experimenteerreglement/>.

4 Erityisavustuskokeilun toimeenpano ja tekninen toteutuminen

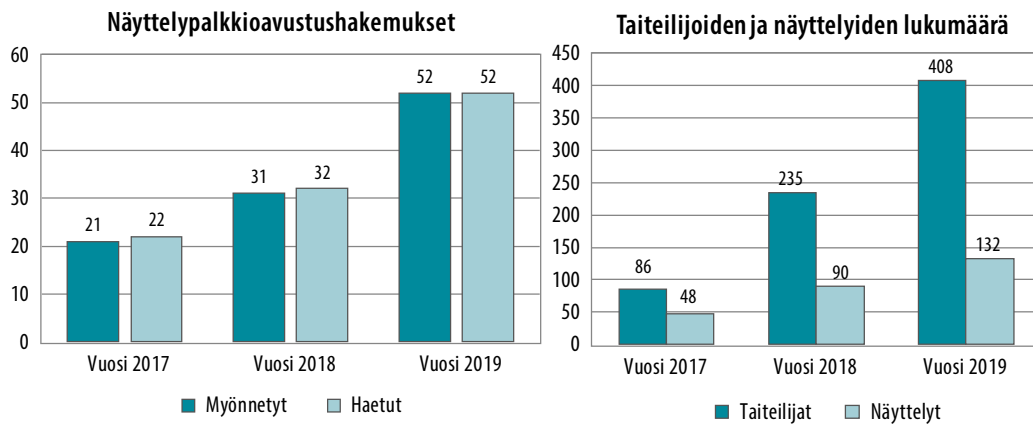
Vuosina 2017-2019 välisenä aikana toteutettu opetus- ja kulttuuriministeriön erityisavustuskokeilu keräsi yhteensä 106 hakemusta, joista ainoastaan kaksi sai kielteisen avustuspäätöksen johtuen hakukriteerien täyttämättä jättämisestä²⁴. Hakemuksia tuli yhteensä 51 organisaatiolta²⁵, joista 49 sai myönteisen päätöksen. Edelleen hakemuskohtaisesti tarkasteltuna 24 hakemuksessa näyttelyn järjestävä taho ilmoitti omaavansa vakiintuneen näyttelypalkkion maksukäytännön, 55 hakemuksessa vakiintunutta maksukäytäntöä ei ilmoitettu olevan käytössä ja 27 hakemuksesta tätä tietoa ei tuotu esille. Myönnettyt avustukset jakaantuivat kaiken kaikkiaan 270 näyttelyn ja 729 taiteilijan²⁶ kesken. Erityisavustuskokeilun arvioinnin aikana suoritettujen haastattelujen ja kyselyn perusteella yleisin syy ensimmäisen vuoden matalaan hakemusmäärään selittyi haun ajankohdalla, jonka takia siihen ei ehditty joko reagoida tai museoiden näyttelysuunnitelmat olivat jo lukkoon lyötyjä erityisavustuksen hakuajankohtana²⁷. Kuitenkin seuraavina vuosina hakemusmäärät kasvoivat taiseisesti, mikä näkyi myös niiden kattamissa näyttely- ja taiteilijaluvuissa (ks. kuviot 12 ja 13).

24 Yhdessä tapauksessa erityisavustuksen hakijaorganisaatio ei ollut museo. Toisessa tapauksessa näyttely, jota varten avustusta haettiin, ei asettunut ajallisesti hakukriteerien määrittämään ajankohtaan ja hakijaorganisaatio lähettiavustushakemuksensa uudestaan seuraavana vuotena, jolloin päätös oli myönteinen.

25 Luku perustuu hakulomakkeissa ilmoitettuun hakijaorganisaatioon (tyypillisesti kunta) ja muutamassa tapauksessa hakijaorganisaatio on hakenut tukea usealle hallinnoimalleen museoyksikölle.

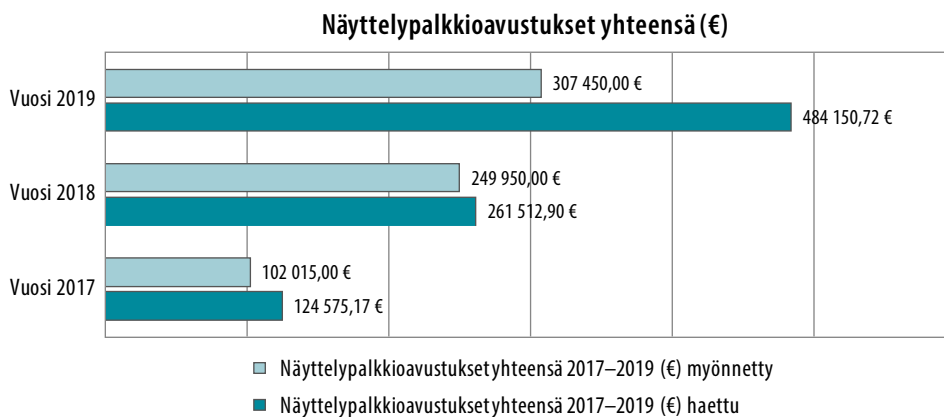
26 Taiteilijayhteisö on laskettu yhtenä, mikäli hakuilmoituksesta ei ole käynyt ilmi tarkempi henkilömäärä.

27 Muina syinä mainittiin muun muassa hakukriteereihin kohdistunut epävarmuus ja/tai etteivät näyttelyt täyttäneet hakukriteereitä.

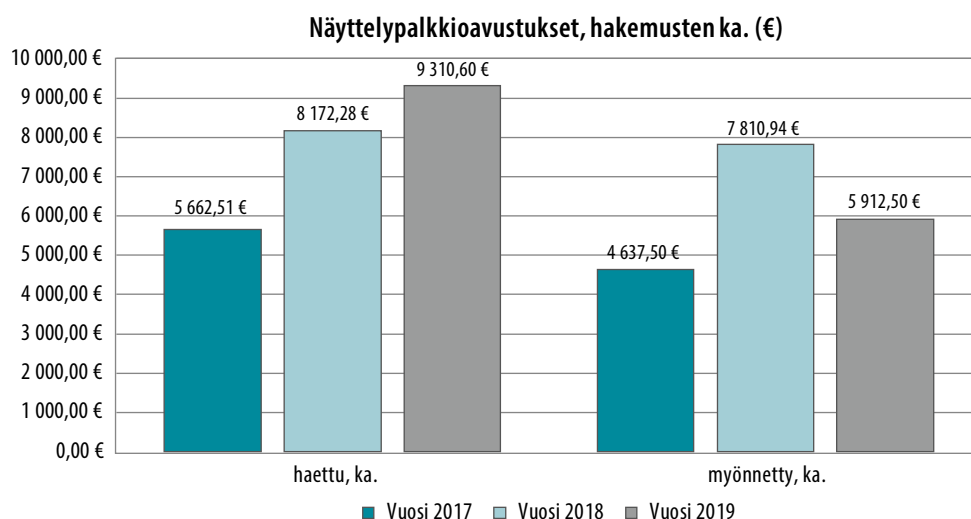
Kuvio 12. ja 13. Näyttelypalkkioavustushakemukset sekä taiteilijoiden ja näyttelyiden lukumäärät vuosina 2017–2019

Erityisavustuskokeilun aikana näyttelypalkkioavustuksia myönnettiin kaikkiaan 659 415 euron edestä haettujen avustussummien ollessa yhteensä 870 239 euroa. Tämä tarkoittaa käytännössä, että myönnettyt avustukset kattoivat noin 75,8 prosenttia haetuista avustuksista. Pienin erityisavustuskokeilun aikana haettu ja myönnetty avustus oli 700 euroa ja suurin haettu avustus oli 31 688 euroa (myönnetty 20 600 euroa).

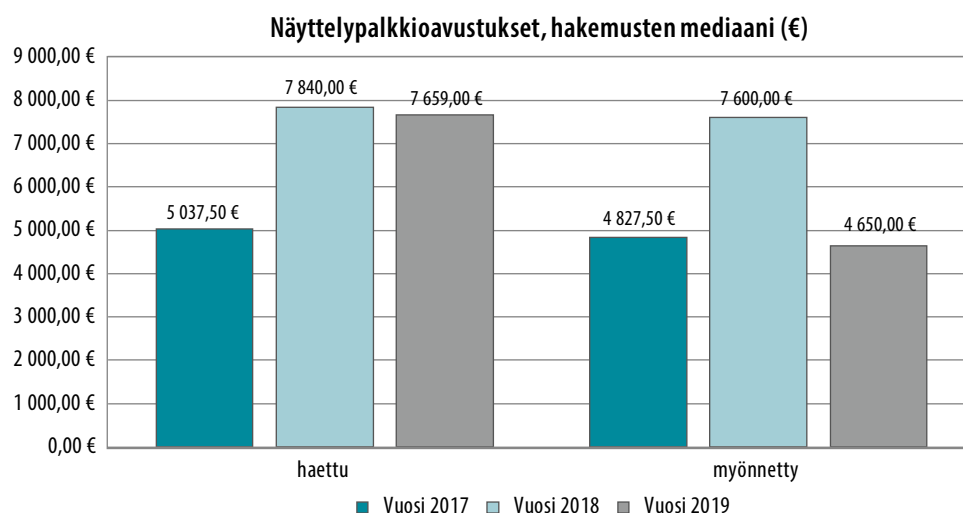

Kuvio 14. Näyttelypalkkioavustukset yhteensä vuosina 2017–2019

Haettujen näyttelypalkkioavustusten keskiarvo erityisavustuskokeilun ajalta oli 8 209,80 euroa, kun taas myönnettyjen avustusten keskiarvo oli 6 220,90 euroa. Vastaavasti haettujen näyttelypalkkioavustusten mediaani erityisavustuskokeilun ajalta asettui 7 000 euroon myönnettyjen avustusten mediaanin ollessa 5200 euroa. Edelleen myönnetyn näyttelypalkkioavustuksen keskimääräinen summa koko erityisavustuskokeilujen ajalta taiteilijaa kohden oli 904,60 euroa ja näyttelyä kohden 2 442,30 euroa (ks. kaaviot 15, 16 ja 17).

Kuvio 15. Näyttelypalkkiohakemusten keskiarvot (haetut ja myönnettyt) vuosina 2017–2019

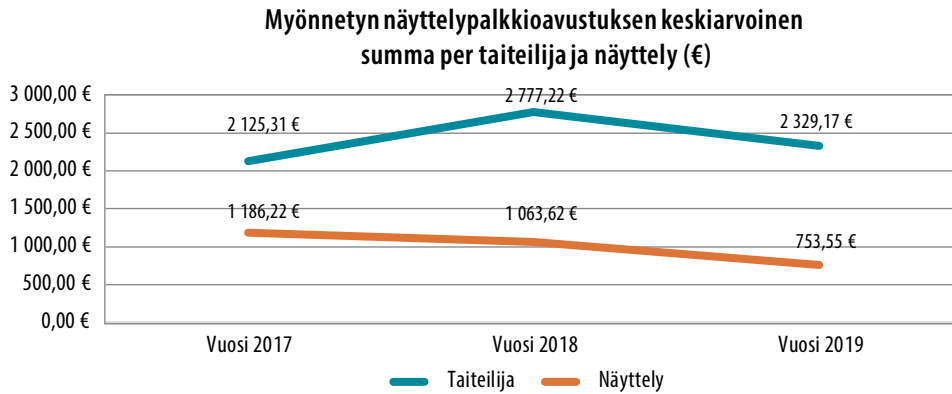

Kuvio 16. Näyttelypalkkiohakemusten mediaanit (haetut ja myönnettyt) vuosina 2017–2019

Erityisavustuskokeilun kahtena ensimmäisenä vuotena myönnettyt avustukset jakautuivat tasaisemmin hakijaorganisaatioiden kesken kuin erityisavustuskokeilun viimeisenä vuonna. Tämä kehitys kertoo kasvaneesta tiedon leviämisestä koskien erityisavustuskokeilua ja hakijoiden lisääntyneestä varmuudesta koskien näyttelypalkkioavustusten hakuprosessia sekä kasvavasta luottamuksesta siihen, että haettu avustus myös myönnetään. Taiteilijoiden määrä lisääntyi sen verran voimakkaasti, että myönnetyn näyttelypalkkioavustuksen taiteilijakohtainen osuus laski jokaisena avustuksen hakuvuotena.

Näyttelyiden kohdalla avustussumma puolestaan nousi toisena vuotena ja kolmantena vuotena kääntyi taas laskuun.

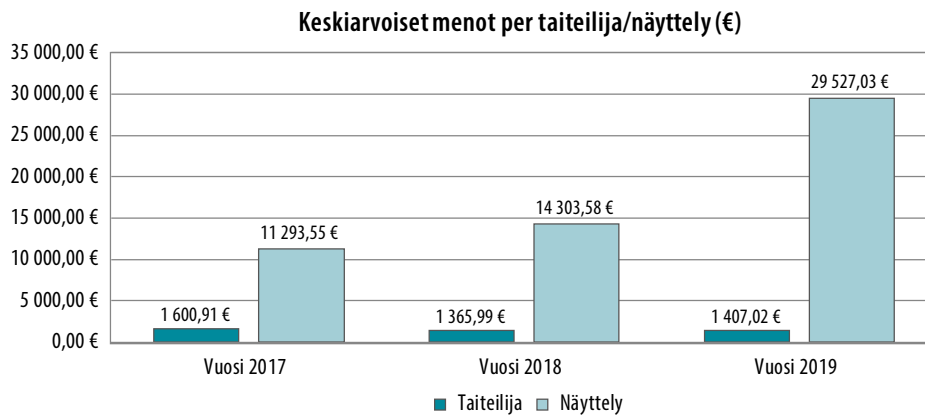

Kuvio 17. Näyttelypalkkion keskimääräinen suuruus per taiteilija ja näyttely vuosina 2017–2019

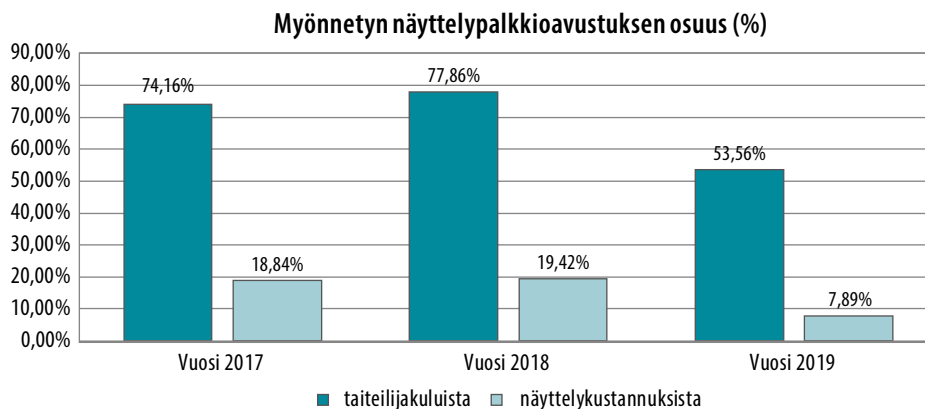
Alla olevassa kuviossa 18 on laskettu näyttelypalkkioavustusta saaneiden avustusten taiteilija- ja näyttelykohtaiset keskiarvot menoista, jotka olivat erityisavustuskokeilun ajalta taiteilijoiden kohdalla 1 416,67 euroa ja näyttelyiden kohdalla 21 211,04 euroa. Keskiarvoinen taiteilijameno on laskettu avustusta saaneiden hakemusten taiteilijamenosummasta ja vastaavasti keskiarvoinen näyttelymeno avustusta saaneiden hakemusten näyttelymenosummasta. Kuitenkin hakemustiedoista kerättyjä lukuja pyydetään tulkitsemaan ainoastaan suuntaa antavina ja suhtautumaan niihin varauksellisesti johtuen variaatioista täydentävien hakemustietojen raportointitavoissa eri hakijaorganisaatioiden välillä²⁸. Esimerkiksi näyttelyiden kokonaiskuluihin oli välillä laskettu mukaan museoiden kiinteät kulut, kun taas osassa näin ei ollut tehty. Myönnetty näyttelypalkkioavustus kattoi kaiken kaikkiaan 64 prosenttia taiteilijoista aiheutuvista menoista ja 11,5 prosenttia näyttelyiden kokonaiskustannuksista²⁹ erityisavustuskokeilun koko keston ajalta laskettuna (ks. kuvio 19). Näiden laskelmien lisäksi edellä esitetyt kuviot korostavat vuoden 2019 merkitystä erityisavustuskokeilun elinkaareissa, jolloin sen kattavuus oli laajimmillaan.

28 Periaatteena on ollut hyödyntää näyttelyiden todellista kustannusta kuvaavia lukuja, jolloin esimerkiksi näyttelymenojen kohdalla on käytetty lukua, johon sisältyvät myös näyttelyihin liittyvät museoiden kiinteät menot (mikäli ne on hakutiedoissa eritelty).

29 Laskettu kokonaissummista. Myös näihin lukuihin pätee huomio koskien lukuihin liittyvää epävarmuutta. Esimerkiksi vuoden 2017 hakemusten epäselvyydet taiteilijakuluissa (OKM/273/620/2017, OKM/280/620/2017 ja OKM/348/620/2017) selittänevät, miksi näyttelypalkkioavustuksen osuus taiteilijakuluista on yli 70 prosenttia. Vuoden 2018 kohdalla mahdollinen epäselvyys liittyy todennäköisesti hakemuksiin OKM/440/620/2018 ja OKM/445/620/2018. Edellä mainituissa viidessä kohdassa taiteilijakuluksi on merkitty näyttelypalkkioavustussumma, koska todellisesta taiteilijakulusta ei ole saatu riittävää selvyyttä hakemustiedoista.

Kuvio 18. Keskimmäiset menot per taiteilija ja näyttely vuosina 2017–2019

Kuvio 19. Myönnetyn näyttelypalkkioavustuksen osuus (%) taiteilijakuluista ja näyttelykuluista vuosina 2017–2019

Kaiken kaikkiaan, kehitystrendien luonnetta tulevaisuuteen nähden on hyvin vaikea ennakoita erityisavustuskokeilun rajatun keston vuoksi, minkä takia esimerkiksi vuoden 2019 myönnettyjen avustusten laskeneen osuuden (63,5 prosenttia haetuista avustuksista) kaltaisen muutoksen aiheuttama vaikutus hakukäyttäytymiseen jää spekuloinnin varaan.

Tämän arvioinnin toteuttamisvaiheessa selvityksiä myönnettyjen näyttelypalkkioavustusten käytöstä oli saapunut yhteensä 29 kappaletta, joista ainoastaan kahden näyttelypalkkiohakemuksen kohdalla myönnettyä avustussummaa oli palautettu johtuen muutoksista taiteilijamäärissä näyttelyiden kohdalla.³⁰ Selvitysten suppean määrän takia opetus- ja kulttuuriministeriön erityisavustuskokeilun vaikutuksia onkin pyritty selvittämään muilla metodeilla, joiden tuloksia käsitellään seuraavissa kappaleissa.

³⁰ Palautettu summa yhteensä 5 885,68 euroa selvityksensä toimittaneille myönnetyn näyttelypalkkiosumman ollessa yhteensä 156 914 euroa.

5 Kokeilun välittömät tulokset ja vaikutukset

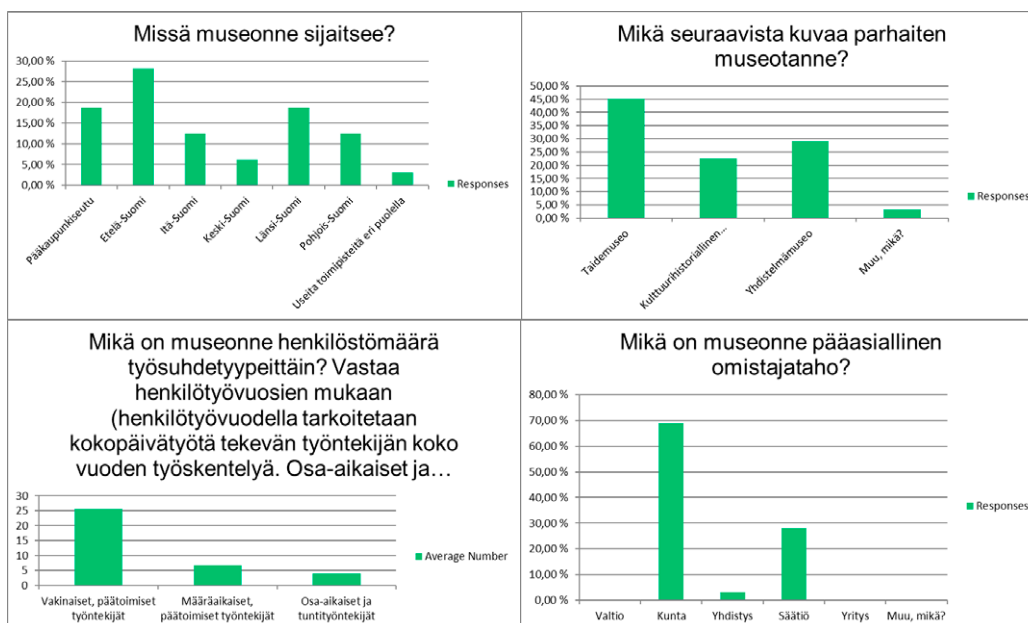
Erityisavustuskokeilun välittömiä tuloksia ja vaikutuksia voidaan tarkastella erilaisten aineistotyyppien kautta. Tässä arvioinnissa on pyritty muodostamaan kattava kokonaiskuva asiakirja-analyysin, hankkeen alkuvaiheessa tehtyjen asiantuntijahaastatteluiden (ks. liite 1), alueellisten seminaarien sekä museoille ja taiteilijoille helmi-maaliskuussa 2020 lähetettyjen verkkokyselyiden avulla. Tässä osiossa raportoimme verkkokyselyiden tuloksia mutta pyrimme analyysissa ja tulkinnoissa samalla ottamaan huomioon muiden aineistojen kautta koottuja havaintoja. Näin pyrimme validoimaan aineistoamme ja analyysiamme. Määräaikaan mennessä museoiden edustajille lähetettyyn kyselyyn tuli yhteensä 32 vastausta ja taiteilijakyselyyn 75 vastausta. Museokyselyn yhteystiedot saatiin sekä erityisavustuskokeiluun osallistuneiden museoiden hakemuksista että Museoliiton jäsenrekisteristä. Taiteilijakyselyn jakelu puolestaan perustui Suomen Taiteilijaseuran ja muotoilualan asiantuntijajärjestö Ornamon jäsentietoihin³¹.

5.1 Museoiden edustajien näkemykset näyttelypalkkiokokeilusta

Museoille tarkoitettuun kyselyyn vastaajia saatiin 32 kappaletta. Vastaajat edustivat pääosassa taidemuseoita (14 kpl), mutta myös yhdistelmä-museoita (9 kpl) ja kulttuurihistoriallisia museoita (7 kpl). Puolet vastaajista olivat museoista, jotka sijaitsevat pääkaupunkiseudulla tai Etelä-Suomessa. Museoiden pääasiallinen omistajataho oli kunta.

---

31 Haluamme tässä yhteydessä välittää kiitoksen Museoliiton, Suomen Taiteilijaseuran ja Ornamon toimihenkilöille avustanne kyselyiden toteuttamisessa.

Kuviot 20. - 23. Museoiden taustatiedot (sijainti, toiminnan luonne, henkilöstömäärä ja omistajataho)

Museoiden edustajista kahta vastaajaa lukuun ottamatta kaikki olivat tietoisia näyttely-palkkiokokeilusta ja vuonna 2019 heistä 87 prosenttia oli hakenut avustusta. Vertailukoh-tana vuonna 2017 vastaajista vain 45 prosenttia oli hakenut avustusta. Avoimista vastauk-sista selvisi, että viisi vastaajaa ilmoitti syyksi näyttelypalkkioavustuksen hakematta jättä-miselle ajoituksen, jonka taustalla oli myöhästyminen hakukierrokselta tai museon näyt-telysuunnitelman varhainen lukkoon lyöminen. Kolme vastaajaa puolestaan kertoi, ettei heillä ollut hakukriteereihin sopivaa näyttelyä ohjelmistossaan, ja kahdella vastaajalla haku oli jäänyt tekemättä koskien epäselvyyttä erityisavustuksen hakukriteereistä, joka yhdessä tapauksessa liittyi ulkomaalaisten taiteilijoiden hakukelpoisuuteen.

Kuvio 24. Museoiden vastaukset koskien kysymystä OKM:n erityisavustuksen hakemista

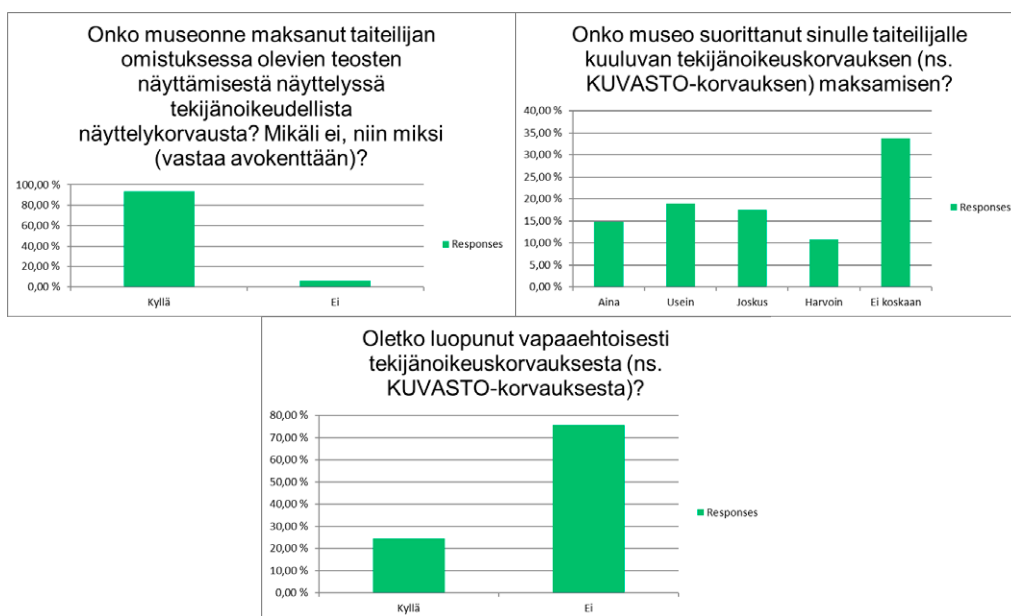
Kyselyn tuloksista selviää, että vastanneista museoista hieman yli puolella (55 %) on ollut käytäntönä maksaa taiteilijoille erillistä korvausta näyttelyidensä eteen tekemästä työstään, kun tekijänoikeuskorvausta ei otettu huomioon. Kaiken kaikkiaan 19 avoimen kommenttion vastaajaa ilmoitti maksavansa taiteilijoille tekijänoikeuskorvauksen lisäksi muita korvauksia tai palkkioita, mutta niiden määräytymisperusteisiin liittyi runsaasti variaatiota. Näyttelypalkkioita on maksettu taiteilijan näyttelyiden eteen tekemän työn perusteella. Tähän sisältyneet työtehtävät liittyivät pääosin näyttelyn toteutukseen, kuten suunnitteluun, ripustukseen ja avajaisiin (yhdeksän vastaajaa). Neljä vastaajaa ilmoitti maksavansa korvauksen näyttelyihin liittyvän oheishjelman toteuttamisesta, johon kuuluivat muun muassa luentojen, työpajojen ja esittelyjen pitäminen, ja näistä neljästä vastaajasta yksi ilmoitti maksavansa korvauksen myös näyttelyn toteutukseen liittyvistä työtehtävistä, mutta yksi vastaaja puolestaan ilmoitti, ettei ripustuksen kaltaisista tehtävistä pääsääntöisesti maksettu korvausta paitsi poikkeustapauksissa (lopun kaksi eivät eritelleet korvauskäytäntöjään tarkemmin). Kaksi vastaajaa ilmoitti korvanneensa näyttelyä varten tehtyihin teoksiin liittyviä kuluja, mutta näissä vastauksissa ei eritelty tarkemmin korvauksen määrittelyperusteita (taiteilijan työpanos, materiaalikulut jne.)³².

Edelleen kuusi vastaajaa ilmoitti maksavansa taiteilijoilla näyttelypalkkioita, mutta niiden määräytymisen perusteita ei erikseen avattu. Lisäksi kahdeksasta vastauksesta nousi esille selvemmin maksu- ja korvauskäytäntöjen tilannesidonnaisuus, jonka takia palkkio- ja korvaus asiat päätettiin erikseen taiteilijoiden kanssa käydyissä neuvotteluissa.

Tekijänoikeudellista näyttelykorvausta taiteilijan omistuksessa olevien teosten näyttämisestä ilmoitti maksavansa 30 vastaajaa 32:sta. Kuitenkin tämä tulos poikkeaa taitelijakyselyn tuloksista, joiden mukaan 34 prosenttia vastanneista ei ollut koskaan saanut näyttelykorvausta. Taiteilijoiden vastauksiin palataan tämän raportin seuraavassa kappaleessa, mutta museokyselyssä kaksi vastaajaa ilmoitti maksaneensa näyttelykorvauksen muussa muodossa tilanteissa, joissa taiteilija ei ole ollut Kuvaston jäsen, ja yhden vastaajan mukaan näissä tilanteissa on edetty tapauskohtaisesti sovitun mukaan. Yksi vastaaja puolestaan kertoi, etteivät he olleet asioineet Kuvastoon kuulumattoman taiteilijan kanssa, ja toisen vastaajan edustaman museon kohdalla tekijänoikeuskorvauskysymys ei ole tullut vastaan kovin useasti, koska heidän kulunsa koostuvat pääasiassa lainakorvauksista³³.

32 Näistä vastauksista ei myöskään käynyt ilmi, oliko kyseessä tilausteos.

33 Tässä yhteydessä lainakorvauksella viitataan korvaukseen, jonka näyttelyn järjestävä museo maksaa toiselle museolle tämän omistuksessa olevan teoksen lainaamisesta näyttelyä varten.

Kuviot 25. - 27. Museoiden vastaukset koskien kysymyksiä tekijänoikeudellisesta näyttelykorvauksesta

Suurin osa, eli noin 70 prosenttia kyselyyn vastanneista museoista, on maksanut näyttelyä varten tehtyjen teosten tuotantoon liittyviä kuluja taiteilijalle. Melkein kaikissa museoissa taiteilijat ovat osallistuneet näyttelyiden ripustukseen ja muuhun avustavaan työhön museotiloissa. Teosten vakuuttamisesta on pääosassa tapauksia vastannut museo.

Kuvio 28. Museoiden vastaukset koskien kysymystä OKM:n erityisavustuskokeilun vaikutuksesta palkkioiden maksukäytäntöihin

Noin 60 prosenttia kyselyyn vastanneista oli sitä mieltä, näyttelypalkkiokokeilu on muuttanut museoiden taiteilijoille maksamia palkkioita. Yli puolet avoimeen kommenttiosioon vastanneista ilmoitti näyttelypalkkioavustuksella olleen havainnollistettava positiivinen

vaikutus. Näyttelypalkkioavustuksen vaikutus ilmeni neljän vastaajan kohdalla taiteilijoille maksettavien palkkioiden tai korvausten korotuksina ja viidessä vastauksessa kerrottiin, että näyttelypalkkioavustus ylipäättensä mahdollisti palkkion tai korvauksen maksamisen taiteilijoille. Kaksi vastaaja ilmoitti näyttelypalkkioavustuksen mahdollistaneen näyttelyyn liittyvien lisäpalveluiden tarjonnan, joihin lukeutuivat muun muassa taiteilijoiden palkkaaminen puheohjelmiin, teosesittelyihin ja taidevideoihin. Neljän vastaajan kohdalla näyttelypalkkioavustuksen vaikutus puolestaan jäi vaatimattomammaksi, mutta avustuksen katsottiin jossain määrin edistäneen aiemmin käytössä olleiden käytäntöjen vakiinnuttamista tai kehittämistä edelleen. Ainoastaan yksi vastaaja totesi, ettei hänen edustamansa museon talousarviossa ole varattu rahaa näyttelypalkkioiden maksua varten. Toisaalta kokeilu ei näytä vaikuttaneen kovin vahvasti museoiden käytänteisiin koskien taiteilijoiden kanssa tehtäviä kirjallisia sopimuksia työsuorituksista, vastuunjakoa ja kustannusten jakautumisesta. Kuitenkin selkeästi yli puolet avoimen vastauksen jättäneistä totesi, että heillä on jo käytössään riittävän tarkat sopimuskäytännöt taiteilijoiden kanssa asiointia varten.

Kuvio 29. Museoiden vastaukset koskien kysymystä OKM:n erityisavustuskokeilun vaikutuksesta sopimuskäytäntöihin

5.2 Taiteilijoiden näkemykset näyttelypalkkiokokeilusta

Taiteilijoille ja järjestöille suunnattuun kyselyyn tuli yhteensä 75 vastausta. Vastaajista 46 prosenttia oli iältään 35–49 vuotiaita. Tässä ryhmässä naisia oli 68 prosenttia ja ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita 52 prosenttia. Hieman yli puolet vastaajista ilmoitti saavansa pääasiallisen toimeentulonsa jostain muualta – yleensä ei-taiteellisesta työstä. Tulonlähteitä käsittelevän osion avoimissa vastauksissa nousi esille tulonlähteiden sirpaleisuus ja vaihtelevuus, mikä oli toistuva teema myös arvioinnin aikana suoritetuissa haastatteluissa ja seminaareissa. Toisin sanoen, tulonlähteet esimerkiksi taideteoksen luomisen

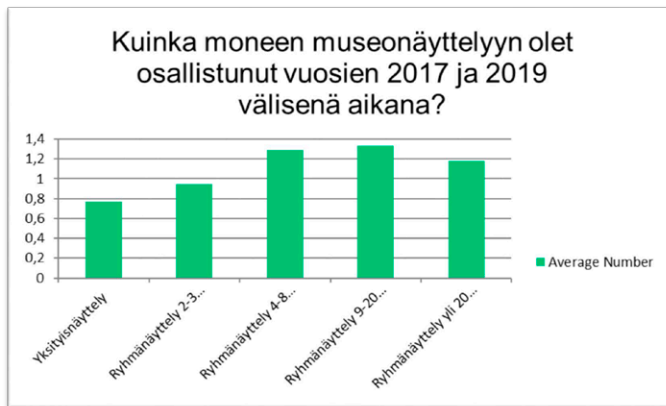
tai näyttelyn järjestämisen aikana voivat vaihdella merkittävästi. Säännöllisen ansiotyön puute on erityinen haaste kuvataiteilijoiden parissa, joiden osuus taidealan työttömistä työnhakijoista oli 35 prosenttia vuonna 2019. Tämä osuus ei ole merkittävästi vaihdellut viimeisen vuosikymmenen aikana³⁴. Vastaajissa oli tasaisesti eri kuvataiteen aloilla toimivia taiteilijoita, joista maalaustaide (20 kpl) ja kuvanveisto (15 kpl) olivat suurimpia. Muina kuvataiteen aloina mainittiin muun muassa taidegrafiikka, installaatio- ja piirustustaide, joista jokainen sai neljä mainintaa. Lisäksi vastauksissa tuotiin esille se, että kuvataiteilijat toimivat usean kuvataidelajin parissa eivätkä he identifioitu vahvasti yhden erityisen kuvataidelajin edustajaksi. Tästä syystä kyselyssä pääasiallisen kuvataiteen alan valinneet viestivät selkeämmästä samaistumista tiettyyn kuvataidelajiin, muttei välttämättä kerro sitä, toimivatko he eksklusiivisesti ilmoittamansa kuvataidelajin parissa.

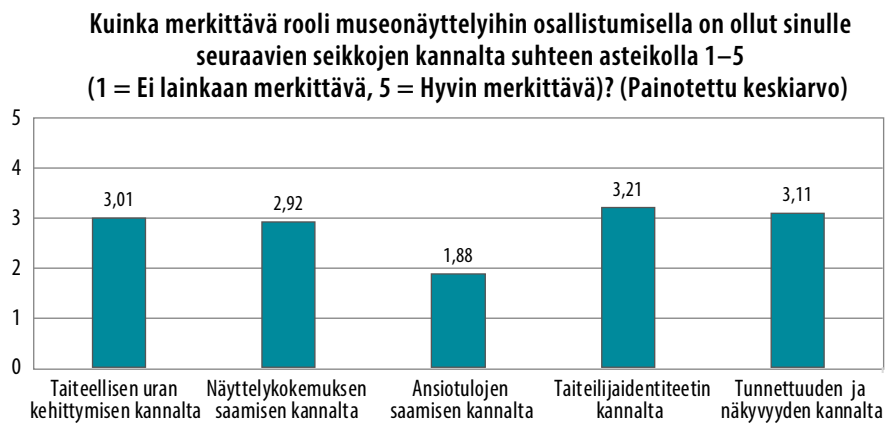
Kuvio 30. Taitelijoiden tulonlähteiden merkittävyys asteikolla 1 (ei lainkaan merkittävä) – 4 (hyvin merkittävä)

34 Lähde: Tilastokeskus, taulukko 11.7 Taidealan ammattien työttömät työnhakijat 2000–2019: https://pxhopea2.stat.fi/sahkoiset_julkaisut/kulttuuritilasto/html/suom0010.htm.

Kuvio 31. Museonäyttelyihin osallistuminen vuosina 2017–2019

Kuvio 32. Museonäyttelyihin osallistumisen rooli taitelijoiden näkökulmasta

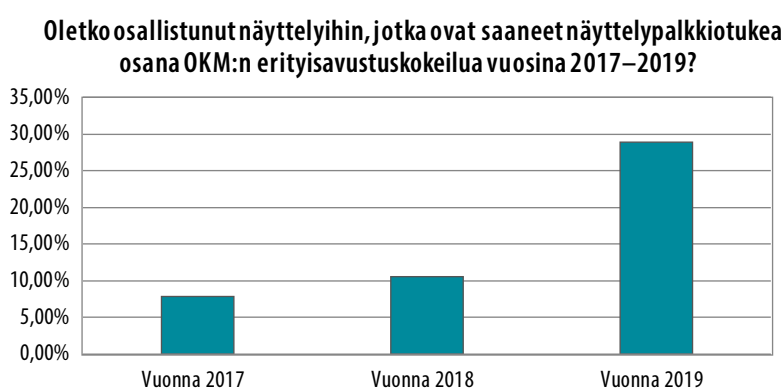
Vastaajista 44 prosenttia arvioi, ettei museonäyttelyihin osallistuminen ole ansiotulojen saamisen kannalta lainkaan merkittävää. Avoimissa vastauksissa vastaajat kuitenkin toivat esille, että museonäyttelyn järjestäminen tavallaan "verifioi" henkilön statuksen taiteilijana esimerkiksi taideyhteisön ja yhteiskunnan silmissä. Vaikka museonäyttelyille koettiin olevan vähäinen taloudellinen merkitys taiteilijalle, niin niillä saattoi kuitenkin olla epäsuora taloudellinen vaikutus esimerkiksi apurahojen jakoja koskeissa päätöstilanteissa, kuten yksi perinteisten kuvataideinstituutioiden ulkopuolella toimiva vastaaja arvioi kommentissaan.

Yhteensä yli 40 prosenttia taiteilijoista kertoi, ettei museo ole maksanut heille koskaan tai vain harvoin taiteilijalle kuuluvaa tekijänoikeudellista näyttelykorvausta (ns. Kuvastokorvausta). Osuutta voi avoimien kommenttien (yht. 4) perusteella selittää ainakin osittain se, ettei vastaajalla ole ollut museonäyttelyitä tai juuri pidetyistä näyttelyistä ei vielä ole tullut tekijänoikeuskorvauksia. Kuitenkin osa vastauksista antaa myös viitteitä siitä, että joillekin taiteilijoille tekijänoikeuskorvaus assosioituu Kuvastoon siinä määrin, että sen luullaan

kuuluvan vain Kuvaston jäsenille, ja siksi taiteilija ei ole sitä erikseen vaatinut, vaikka hänellä olisi siihen oikeus. Taiteilijoista 25 prosenttia oli joskus myös luopunut näyttelykorvauksesta vapaaehtoisesti ja syynä tähän saattoi olla esimerkiksi se, että museo asetti luopumisen ehdoksi näyttelyyn osallistumiselle. Ainoastaan kahdessa kommentissa korostui luopumispäätöksen perustuneen taiteilijan omaan harkintaan (näissä tapauksissa syiksi mainittiin näyttelyjärjestäjän rahoituksen puute ja voittoa tavoittelemattoman tai taiteilijavetoisen näyttelytoiminnan luonne), kun muissa vastauksissa tekijänoikeuskorvauksista luopumista ei koettu aitona taiteilijan omana valintana.

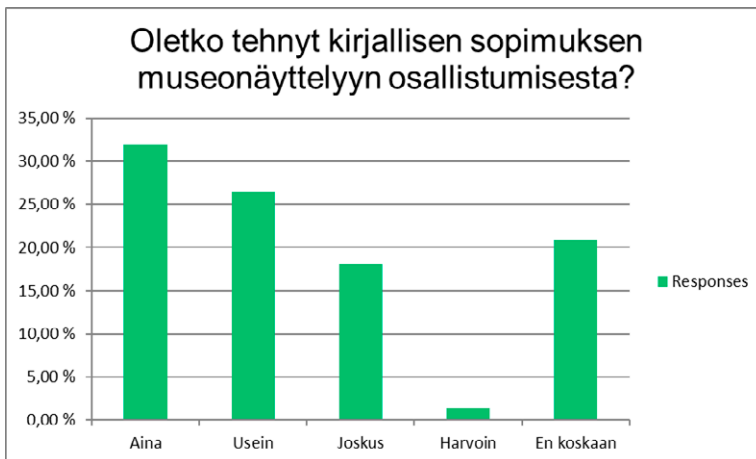
Kuvio 33. Taiteilijoiden tietoisuus OKM:n erityisavustuskokeilusta

Kuvio 34. Taiteilijoiden osallistumisprosentit näyttelypalkkiotukea saaneisiin näyttelyihin

Vastaajista 83 prosenttia oli tietoisia opetus- ja kulttuuriministeriön näyttelypalkkiokokeilusta. Niiden vastaajien määrä, jotka olivat osallistuneet näyttelypalkkiotukea saaneisiin näyttelyihin, oli kasvanut kokeiluvuosien 2017–2019 aikana 8 prosentista 29 prosenttiin. Vastaajista yksitoista ilmoitti, etteivät he tietäneet, olivatko he osallistuneet näyttelyyn,

jota varten olisi haettu OKM:n näyttelypalkkioavustusta, ja kaksi vastaajaa toi esille, että heidän kohdallaan museo oli tehnyt päätöksen olla hakematta näyttelypalkkioavustusta.

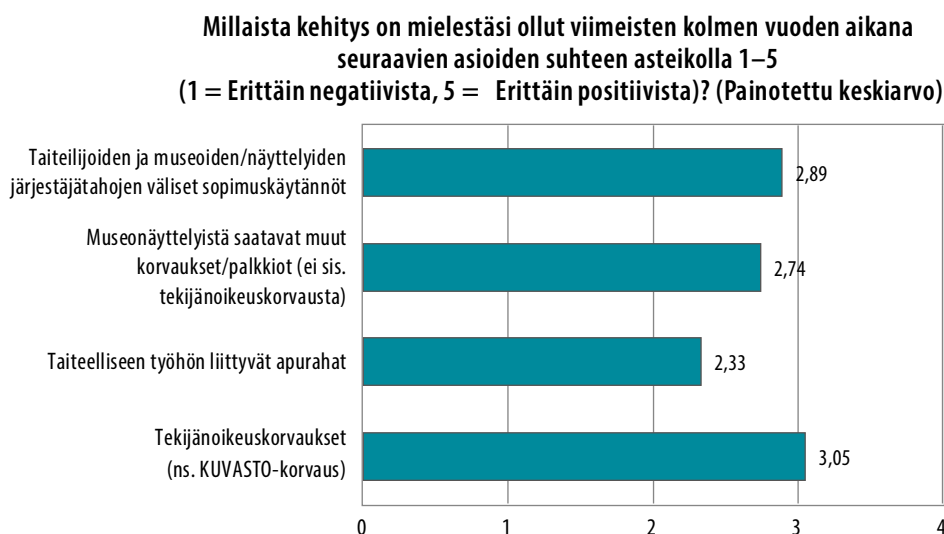
Kuvio 35. Taiteilijoiden vastaukset koskien kysymystä kirjallisen näyttelysopimuksen solmimisesta

Enemmistö (n. 58 prosenttia) ilmoitti tehneensä joko aina tai usein kirjallisen sopimuksen museonäyttelyyn osallistumisesta. Niistä 20 prosentista, jotka eivät koskaan olleet tehneet kirjallista sopimusta museonäyttelyyn osallistumisesta, kaikilla paitsi yhdellä ei ole ollut näyttelyaktiiviteettia viimeisen kolmen vuoden aikana.

Kuvio 36. Taiteilijoiden vastaukset koskien kysymystä työtehtävistä, joista mahdollinen korvaus on muodostunut, asteikolla 1 (ei koskaan) – 5 (aina)

Tekijänoikeudellisen näyttelykorvauksen lisäksi taiteilijoista noin 25 prosenttia oli joskus saanut korvausta tuotantokuluista, oheisohjelmaan osallistumisesta ja kuluista liittyen esimerkiksi teosten kuljetukseen tai vakuuttamiseen. Korvausta saaneista 75 prosenttia ilmoitti rahallisen summan asettuneen 1–500 euron haarukkaan.

Kuvio 37. Taiteilijoiden näkemykset viimeisen kolmen vuoden aikana tapahtuneesta kehityksestä

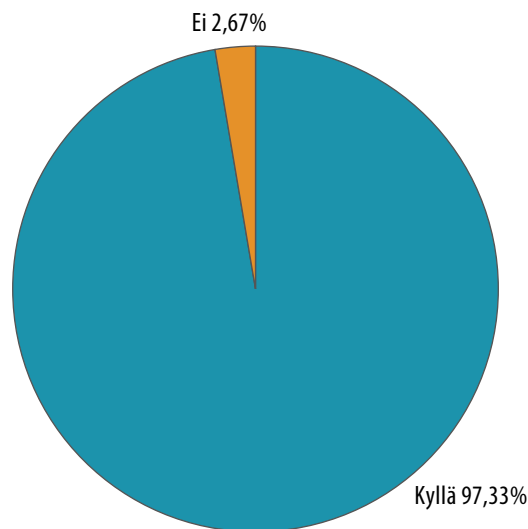
Taiteilijoilta kysyttiin arvioita siitä, millaista kehitystä viimeisen kolmen vuoden aikana tekijänoikeuskorvausten, apurahojen, museonäyttelyistä saatavien palkkioiden sekä taiteilijoiden ja museoiden välisten suhteiden kohdalla on ollut. Positiivisinta kehitys oli ollut tekijänoikeuskorvausten saralla ja negatiivisinta taiteelliseen työhön liittyvien apurahojen kohdalla. Avoimissa vastauksissa taiteilijat olivat kiinnittäneet huomiota lisääntyneeseen julkiseen keskusteluun näyttelypalkkiosta, joka itsessään koettiin positiiviseksi asiaksi. Kuitenkin samaan henkeen vastaajat totesivat, ettei tuntuvia muutoksia käytännön tasolla ollut juurikaan tapahtunut. Lisäksi osa vastaajista nosti esille näyttelyiden vähyden, johon liittyen yksi kommentoijista toi esille näkemyksensä julkisen tuen keskittymisestä asemansa vakiinnuttaneille taiteilijoille³⁵.

Näyttelypalkkioavustuskokeilua koskevien väittämien avoimessa vastausosiossa todettiin kokeilun olleen periaatteiltaan ja toimintasuunnaltaan oikeansuuntainen asia. Kuitenkin käytännön vaikutukseltaan se jäi vaatimattomaksi: muutaman vastaajan kohdalla näyttelypalkkiosta ei koitunut varsinaisesti taloudellista hyötyä taiteilijoille, koska se valui muihin

35 Ks. esim. Lehenkari, Laura 2018. Taiteilijoiden eriarvoisuus – tutkimus menestyksen kasautumisesta suomalaisten kuvataiteilijoiden keskuudessa 2000-luvulla. Pro gradu -tutkielma. Taidehistoria. Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Humanistinen tiedekunta. Turun yliopisto

näyttelyyn liittyviin menoihin, kuten teoskuluihin³⁶. Yhtenä mahdollisena vaikutuksena erityisavustuskokeilusta voikin olla juuri tiedon ja tietoisuuden lisääntyminen taiteilijan työroolista näyttelyissä, joka ei normaalisti välity taidetta kuluttavalle yleisölle. Tätä kautta puolestaan voi syntyä asenteenmuutos, jossa taiteilijan tekemä työ mielletään selkeämmin taloudellisen korvauksen arvoiseksi toiminnaksi ja joka omalla painollaan edistää vallitsevien käytäntöjen muuttamista kuvataiteilijoiden toimeentuloa vahvistavaan suuntaan.

Tulisiko taiteilijoille maksaa erillistä näyttelypalkkiokorvausta (tekijänoikeudellisen korvauksen lisäksi) myös tulevaisuudessa?

Kuvio 38. Taiteilijoiden vastaukset koskien näyttelypalkkion tulevaisuutta

Kaikki kahta vastaajaa lukuun ottamatta olivat sitä mieltä, että myös tulevaisuudessa taiteilijoille tulisi maksaa erillistä näyttelypalkkiokorvausta. Avoimissa kommentteissa todettiin yksimielisesti taiteilijoiden näyttelyiden eteen tehtävän työn olevan palkkaan tai muuhun vastaavaan korvaukseen oikeuttavaa toimintaa. Useimmiten taiteilijoiden tekemää työtä verrattiin museohenkilökunnan työhön, minkä takia taiteilijat eivät nähneet perusteita sille, että heidän työpanoksensa jäisi korvaamatta rahallisesti. Edelleen taiteilijat katsoivat olevansa se alkutekijä, joka ylipäättänsä mahdollistaa näyttelytoiminnan ja muiden siihen kytkeytyvien henkilöiden toimeentulon. Kommenteista välittyi sellainen viesti, että museoilla tulisi olla velvollisuus maksaa korvaus taiteilijoille heidän näyttelyiden eteen tekemästään työstä (eli se olisi pysyvä osa museoiden toimintabudjettia), ja todennäköisesti tällaisen käytännön haluttaisiin ulottuvan myös muihin näyttelyitä järjestäviin tahoihin.

³⁶ Todennäköisesti tässä tapauksessa kyse ei ole näyttelypalkkiotuen käytöstä kriteerien vastaisesti, vaan vastaaja on itse rinnastanut taideteoksensa luomiseen liittyneet kulut saamaansa näyttelypalkkioon.

Taiteilijoista 56 prosenttia kannattaa suoraan taiteilijoille maksettavaa korvausta ja vain 5 prosenttia toteutuneen kokeilun mukaisen mallin jatkamista. Vaihtoehdon suosiota selittää halu saada taloudellinen korvaus mahdollisimman suoraan ilman ”välikäsiä”, joihin voi liittyä pelko siitä, että nämä välittävät portaavat vaikuttaisivat jollain tapaa negatiivisesti korvaustasoon. Oletettavasti taiteilijoilla tuskin on kovin tarkkaa tietoa tai näkemystä rahoitusmallin järjestämiskysymyksistä, koska he eivät itse joudu suoraan toimimaan sen kanssa.

Kuvio 39. Taiteilijoiden vastaukset ohjeistuksen tarpeesta koskien näyttelyiden korvauskäytäntöjä

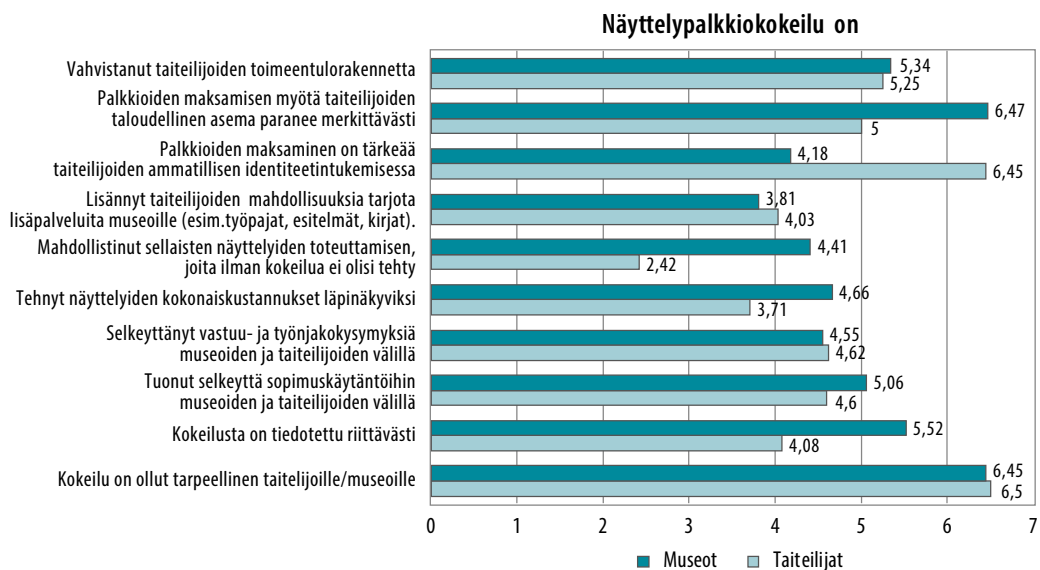
Taiteilijat olivat lähes täysin yksimielisiä siitä, että näyttelyihin liittyviä korvauskäytäntöjä tulisi kehittää yhtenäisemmiksi. Ydinviestinä oli sellaisen ajatuksen vakiinnuttaminen, jonka mukaan taiteilijan työ on palkan tai korvauksen arvoista toimintaa. Spesifejä näkemyksiä työn arvonnäyttämisen periaatteista nousi esille vähemmän ja ne liikkuvat yleisellä tasolla, jolla palkkio- tai korvaustason perusteiksi luettiin muun muassa työn kesto ja määrä. Edelleen määriteltävien asioiden joukkoon liittyivät ne konkreettiset työsuoritteet, joista palkkaa tai korvausta tulisi maksaa, sekä yhtenevä hinnasto näille suoritteille (esim. minimikorvaustaso). Kuitenkin kahdessa vastauksessa kiinnitettiin myös huomioita yhtenäisten käytäntöjen mahdolliseen haittapuoleen, jolla viitattiin niiden jäykistävään vaikutukseen.

5.3 Museoiden ja taiteilijoiden näkemykset näyttelypalkkioiden tulevaisuudesta

Näyttelypalkkiokokeilu sai kokonaisuudessaan suopean vastaanoton niin museoiden kuin taiteilijoiden keskuudessa. Kokeiluun suhtauduttiin myös positiivisesti tämän arvioinnin yhteydessä toteutetuissa asiantuntijahaastatteluissa sekä alueellisissa seminaareissa. Verkkokyselyiden kohdalla museoiden edustajista 69 prosenttia ja taiteilijoista 71 prosenttia oli täysin

samaa mieltä siitä, että näyttelypalkkiokokeilu on ollut tarpeellinen museoille ja taiteilijoille. Yleisesti ottaen sen koettiin erityisesti olevan tarpeellinen taiteilijoiden ammatillisen identiteetin tukemisessa. Koettu vaikutus taiteilijoiden taloudellisen aseman parantumiseen oli taas suurempaa museoiden kuin taiteilijoiden puolella: museoista yli puolet oli täysin samaa tai melkein mieltä siitä, että kokeilulla oli merkittävää vaikutusta taiteilijoiden taloudelliseen asemaan, kun taas taiteilijoista vain noin 40 prosenttia koki asian olleen näin.

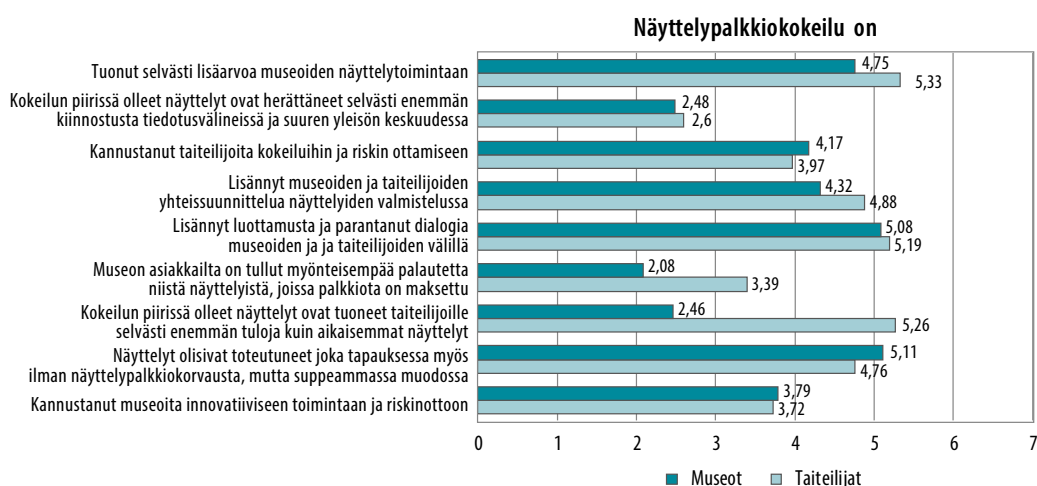
Kuviossa 40 on kuvattu museoiden ja taiteilijoiden näkemyksiä näyttelypalkkiokokeilun välittömistä hyödyistä ja lisäarvosta. Edellä jo todetun taiteilijoiden toimeentulon ja taloudellisen aseman vahvistumisen ohella näyttelypalkkiot olivat myös jossain määrin mahdollistanut sellaisten näyttelyiden tai lisäpalveluiden tarjoamisen, jotka eivät olisi olleet mahdollisia ilman erityisavustusta. Näyttelypalkkiokokeilu on myös lisännyt luottamusta museoiden ja taiteilijoiden välillä. Taiteilijoiden vastauksissa korostettiin myös taiteilijoiden ammatillisen identiteetin vahvistumista. Lisäksi näyttelypalkkioneuvottelut ovat jossain määrin selkeyttäneet vastuu- ja työnjakokysymyksiä museoiden ja taiteilijoiden välillä sekä tuoneet selkeyttä sopimuskäytäntöihin.

Kuvio 40. Näyttelypalkkiokokeilun vaikutuksia kyselytutkimuksen perusteella asteikolla 1–7.

Kyselyn perusteella vaikuttaa siltä, että kokeilu on vaikuttanut ainakin joissakin tapauksissa siihen, millaisia näyttelyitä museoissa on järjestetty. Museokyselyn avoimissa kommentteissa koskien väittämiä näyttelypalkkioavustuskokeilusta sillä ei pääosin arvioitu olleen suuria vaikutuksia näyttelytoimintaan tai näyttelyiden menestykseen, mutta se oli mahdollistanut joissakin tapauksissa näyttelyn toteuttamisen suunnitellussa laajuudessa (ilman tukea näyttelyt olisi toteutettu suppeammassa muodossa) ja ainakin yksi

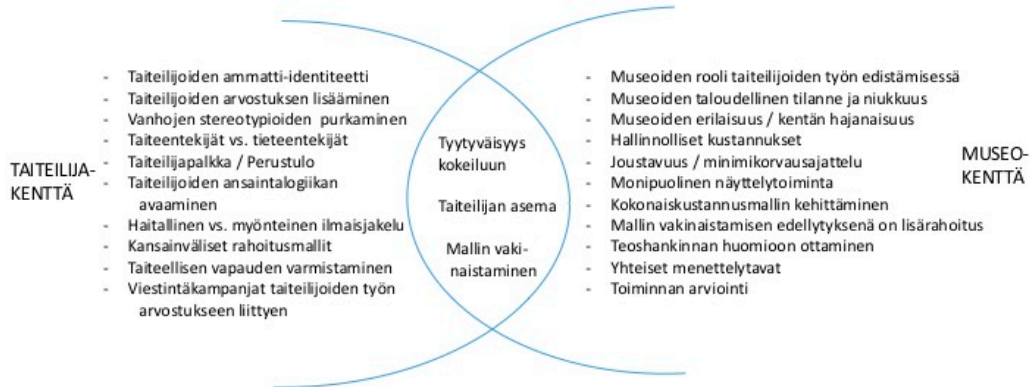
taidenäyttely olisi peruuntunut ilman erityisavustusta. Sen sijaan kokeiluihin ja riskinottoon näyttelypalkkion maksaminen on kannustanut vain jossain määrin. Huomionarvioista on se, että asiakaspalautteessa tai näyttelyiden laadussa palkkion maksaminen ei kuitenkaan kyselyn perusteella näy. Tieto kokeilusta näyttää käynnistämisvuotta (2017) lukuun ottamatta levinneen hyvin.

Kuvio 41. Näyttelypalkkiokokeilun vaikutuksia kyselytutkimuksen perusteella asteikolla 1–7.

Museoiden ja taiteilijoiden välisen yhteistyön kehittymiselle näyttelypalkkioavustuksella katsottiin olleen positiivinen vaikutus ja taiteilijoiden taloudelliseen asemaan näyttelypalkkioavustuksella arvioitiin olleen niin ikään myönteinen vaikutus, vaikka sen ei yksistään katsottu riittävän ratkaisemaan kuvataiteilijoiden toimeentulo-ongelmaa. Lisäksi kaksi museokyselyn kommentoijaa teki sen huomion, että tässä kohtaa nousevat esille kysymykset museoiden menorakenteista ja toimintamahdollisuuksista, jotka ovat nykyisellään tiukat.

Kuvio 42. Näyttelypalkkiodiskurssit arvioinnin haastatteluiden, aluetilaisuuksien ja kyselyaineiston perusteella.

Poiminnat näyttelypalkkiokokeilun arvioinnin eri vaiheissa tehdyistä havainnoista voidaan lopuksi tiivistää edellä olevaan kuvioon 42, jossa on kuvattu näyttelypalkkiodiskurssin eri osa-alueet taide- ja museokentän tulkintojen kautta. On luonnollista, että taiteilijoiden puheenvuoroissa korostuivat taiteilijaidentiteettiin ja taiteilijan taloudelliseen asemaan liittyvät keskusteluteemat. Useissa haastatteluissa taiteilijoiden asemaa verrattiin tieteentekijöiden ansiorakenteeseen. Taiteilijapalkka nostettiin esiin mallina, joka olisi tasapuolinen, oikeudenmukainen sekä toteutettavissa pienemmillä hallinnollisilla kustannuksilla kuin apurahapohjainen malli. Taiteilijapalkkaan liittyy kuitenkin lukuisia haasteita, joita tässä raportissa ei ole syytä lähteä avaamaan (keskustelusta ks. alaluku 3.3).

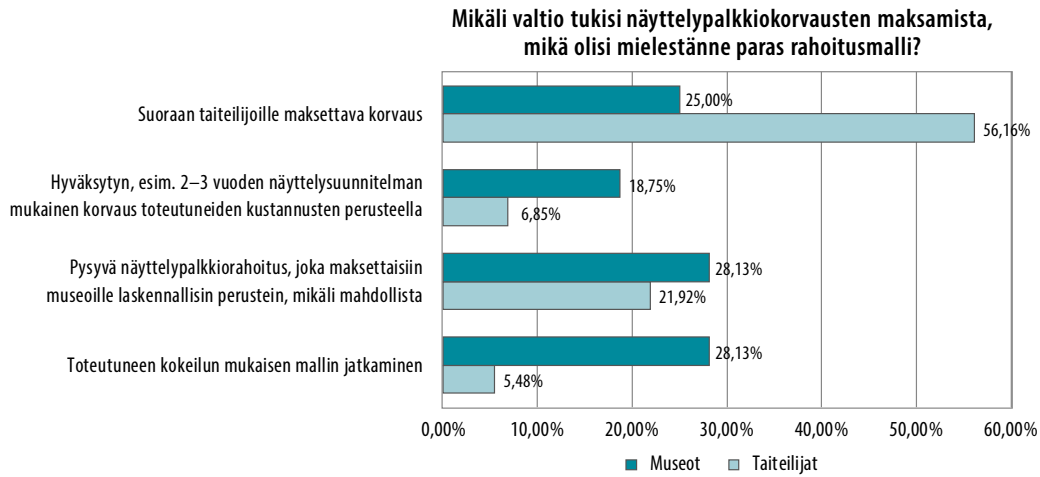
Museokentän näyttelypalkkiopuheenvuoroissa korostuivat ennen kaikkea museokentän hajanaisuus ja museoiden taloudellisesti ja toiminnallisesti erilaiset lähtökohdat. Siinä missä vakavaraisimmat taidemuseot voivat maksaa nimekkäälle taiteilijalle soolonäytellystä kymmenien tuhansien eurojen korvauksen, saattaa pienemmällä museolla olla vaikeuksia jopa näyttelykorvausten maksamisessa. Museoiden edustajat toivoivatkin jatkossa näyttelypalkkiomallia, joka ottaisi riittävästi huomioon myös näyttelykohtaiset erityispiirteet ja museoiden erilaiset taloudelliset toimintaedellytykset. Tästä huolimatta myös museopuolella toivottiin nykyistä yhtenäisempiä sopimuskäytäntöjä sekä lisärahoitusta mallin vakinaistamiseksi.

6 Näyttelypalkkiomallin uudistaminen jatkossa

Näyttelypalkkiomenettelyn vakiinnuttaminen saa laajaa kannatusta niin museo- kuin taidekentässäkin. Molemmilla tahoilla nähdään, että näyttelypalkkion maksaminen on oikeudenmukaista ja reilua sekä sen todetaan edistävän taiteen ja kulttuurin asemaa yhteiskunnassa laajemminkin. Vastakkainasettelua museoiden ja taiteilijoiden välillä ei tavoitteiden osalta ole juurikaan havaittavissa. Sen sijaan keinojen (miten paljon, millä perustein, kenen kustantamana jne.) osalta on luonnollisesti olemassa erilaisia näkemyksiä. Tässä osiossa pyritään hahmottelemaan näyttelypalkkiomallin uudistamisen lähtökohtia ja mahdollisia toteuttamistapoja.

Kyselyvastauksissa museot olivat kahta vastaajaa lukuun ottamatta yksimielisiä siitä, että taiteilijoille tulisi maksaa erillistä näyttelypalkkiokorvausta näyttelyiden eteen tehdystä työstä. Vastauksissa tukea taiteilijoille maksettavalle näyttelypalkkiolle perusteltiin reilouden ja oikeudenmukaisuuden nimissä, sillä taiteilija ansaitsee korvauksen näyttelyn eteen tekemästään työstään siinä missä muutkin näyttelyiden parissa työskentelevät henkilöt. Ainoastaan yhdessä vastauksessa näyttelypalkkion maksamista vastustettiin argumentilla, ettei ole museoiden tehtävä huolehtia taiteilijoiden toimeentulosta. Kuitenkin näyttelypalkkion maksamista kannattaneiden joukosta melkein puolet toi esille museoiden taloudellisen tilanteen tiukkuuden, jonka takia mahdollisen näyttelypalkkioita koskevan rahoituksen tulisi järjestyä museoiden ulkopuolelta ja sen tulisi olla korvamerkittyä³⁷ tätä tarkoitusta varten. Huomioita kiinnitettiin myös palkkiotasojen määrittämisen hankaluuteen ja riittävän neuvotteluvaran varmistamiseen, koska museoiden toimintaresurssit ovat rajalliset, näyttelyt ovat hyvin erilaisia keskenään ja taiteilijoiden työpanoksen suuruus voi vaihdella näyttelyiden välillä.

37 Museoiden taholta riskinä nähtiin, että korvamerkitsemätön näyttelypalkkiorahoitus saattaisi johtaa muun museorahoituksen supistumiseen.

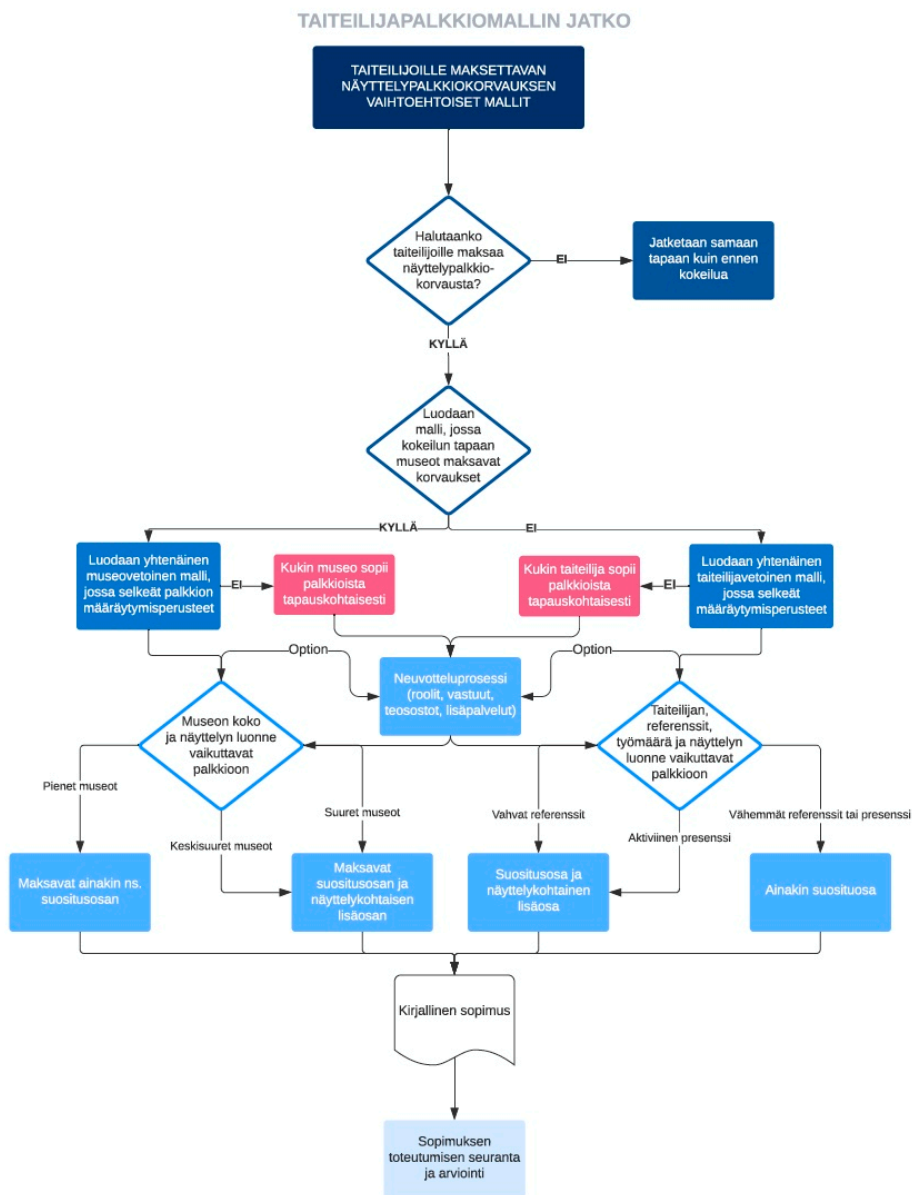
Kuvio 43. Museoiden ja taiteilijoiden näkemykset palkkiokorvausten rahoitusmallin järjestämisestä.

Museoiden vastauksista löytyi tasaisesti kannatusta kaikille ehdotetuille rahoitusmalleille, joista kuitenkin suosituimpina nousivat esille hyvin marginaalisella erolla toteutuneen kokeilun mukaisen mallin jatkaminen ja pysyvä näyttelypalkkiorahoitus, joka maksettaisiin museoille. Suurin osa museoista kannatti yhtenevien käytäntöjen ja ohjeistusten luomista korvauskäytäntöihin liittyen. Kuitenkin juuri korvaussummien tason määrittelyn yhteydessä tulisi huomioida näyttelyiden erilaisuus ja museoiden käytössä olevat resurssit, minkä yhteydessä yksi vastaajista nosti esille Ruotsin MU-mallin sopivana vertailukohtana. Lisäkoulutusta aiheeseen liittyen kannatti 77 prosenttia vastaajista. Avoimissa vastauksissa esitettiin, että museoalalle riittäisi peruskoulutus, jossa käytäisiin lävitse näyttelyiden järjestämiseen liittyvät peruselementit, kuten tekijänoikeus-, näyttelypalkkio-, tuotantokustannus- ja vastuukysymykset.

Kyselyn viimeisen osion avoimissa vastauksissa korostui näyttelypalkkiota koskevan erityiskokeilun tärkeys, jolle toivottiin jatkoa kuitenkin edellyttäen, että näyttelypalkkiorahoitus järjestyy museoiden ulkopuolelta ja että se olisi korvamerkittyä juuri tätä tarkoitusta varten. Kokeilun kaltaista hakuprosessia ei avointen vastausten perusteella pidetty tavattoman hankalana, vaikka esimerkiksi omavastuuosuuden edellytystä ja tarvetta kuvata näyttelyiden kohderyhmiä, tuloksia ja vaikutuksia voisi arvioida uudelleen jatkokehittämisen yhteydessä. Edelleen kommentaista nousi esille tarve saada lisätietoa tai esimerkkejä sovellettavista sopimusmalleista sekä korvaussummista ja niiden määrittelyperusteista.

Seuraavassa kuviossa on arviointiaineistojen pohjalta pyritty hahmottelemaan näyttelypalkkioiden toteuttamisen jatkomalli. Malli pohjautuu pitkälti haastattelujen, keskustelujen sekä kyselyssä esitettyjen huomioiden pohjalte eikä siinä oteta suoraan kantaa näyttelykorvausten tasoon tai myöntökriteereihin. Mallin lähtökohtana on yleinen kannatus näyttelypalkkioiden maksamiseen myös tulevaisuudessa. Mallin taustalla on oletus toimintaan varatusta

lisärahoituksesta. Laskennallisena lisärahoituksen määränä on pidetty yhtä miljoonaa euroa per vuosi, joka nousi esille useissa arvioinnin aikana käydyissä keskusteluissa. Suurempi vuosibudjetti mahdollistaisi kokeilua laajemman museo- ja taiteilijajoukon mukaan ottamisen sekä palkkioiden piiriin laskettavien suoritteiden määrän lisäämiseen. Summa pitäisi sisällään myös museoiden hallintopalkkiot, mikäli resurssienjako toteutettaisiin kokeilun tapaan museoiden kautta (Malli A). Suoraan taiteilijoille maksettavassa käytännössä (Malli B) hallintopalkkio puolestaan kanavoituisi jo Taiteen edistämiskeskukselle tai sen toimikunnille.

Kuvio 44. Näyttelykorvausmallin jatkohahmotus

Malli lähtee liikkeelle päätöksestä maksaa taiteilijalle näyttelypalkkio. Tämän jälkeen jatkomallin pohdinnassa tulee miettiä, onko malli museo- vai taiteilijavetoinen. Museovetoisen mallin etuna olisi se, että tällöin näyttelypalkkio olisi helppo kohdentaa suoraan osaksi suunniteltavan näyttelyn kustannuksia ja näyttelyn valmistelun yhteydessä käytävään neuvotteluun museon ja taiteilijan välille. Kuitenkin mallin ongelmana nykyisen kokeilun tapaan olisivat pienten näyttelypalkkioiden hakemisen ja maksatuksen korkeat transaktio- ja byrokratiakustannukset, jotka heikentäisivät museoiden kannustinta hakea sitä. Taiteilijavetoisessa mallissa edellä mainitut hallinnolliset kustannukset olisivat vähäisemmät, mutta ongelmana olisi palkkion irtautuminen itse näyttelystä. Lisäksi suoraan taiteilijalle maksettava näyttelypalkkiokorvaus saattaisi käsitteellisesti sekoittaa taiteilija-apurahaan tai vastaavaan taiteilijaan kohdistuvaan suoraan tukeen³⁸.

Näyttelypalkkiomallia hahmotettaessa on varottava liian kaavamaista ja jäykkää korvausmenettelyä. Kuten tämän raportin luvussa 3 on kuvattu, sekä museo- että taiteilijakenttä on sisäisesti hyvin moninainen. Tällöin *one-size-fits-all* -ajattelulla ei todennäköisesti saataisi aikaan haluttua lopputulosta eli samaan aikaan tehokasta ja oikeudenmukaista korvausmallia. Kuviossa 44 on hahmotettu korvausmenettely, joka Ruotsin MU-mallin mukaisesti varioi museoiden koon, taloudellisen aseman ja toteutettavan näyttelyn erityispiirteiden perusteella. Näyttelykorvausten määräytymisen kriteerit olisivat näyttelyn järjestäjän eli museon koko ja taloudellinen asema, näyttelyn kesto ja näyttelyyn osallistuvien taiteilijoiden lukumäärä. Samalla mallin olisi joustettava taiteilijan lähtötilanteen, tehdyn työmäärän ja vastikkeellisuuden mukaan. Tämä tarkoittaisi osiota, josta näyttelyn järjestäjän ja taiteilijan tulisi sopia keskenään, kuten työnjaosta museon ja taiteilijan välillä sekä taiteilijan näyttelyä varten suorittamista työtunneista. Jälkimmäinen näyttelykohtainen lisäosa sisältäisi Ruotsin mallin mukaisesti korvaukset näyttelyistä aiheutuvista kustannuksista (esim. rahti-, vakuutus- ja matkakulut), korvaukset muista näyttelyyn liittyvistä työtehtävistä (esim. suunnittelu, ripustus ja purku) sekä näyttelyn jälkeiset kuvaukset/tiedot näyttelystä sekä teosluettelosta ja teosten toimitusajoista. Tähän osioon ei kuitenkaan kuuluisi taiteilijalle maksettava näyttelykorvaus, joka tosin olisi myös integroitavissa kokonaiskustannusmalliin myöhemmässä vaiheessa.

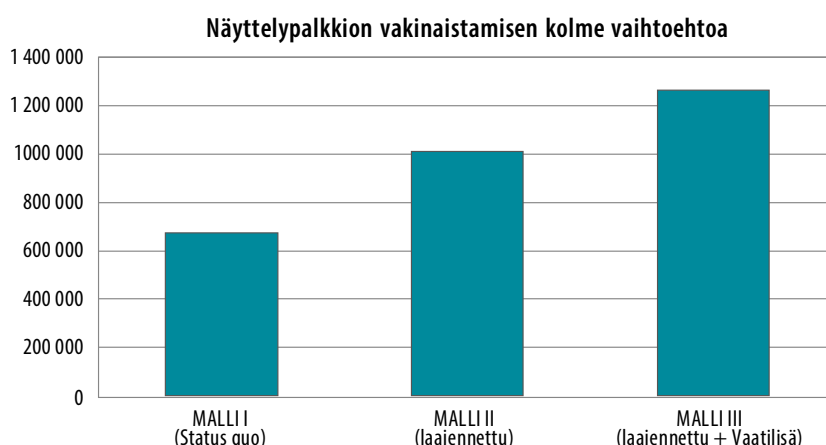
Kuviossa 45 on laskettu nykyisen kokeilun laajentamisen kustannusvaikutuksia kolmen perusolettaman kautta: 1) *status quo*: kokeiluvolyymi ilman laajennusta, 2) kokeilutaso laajennettuna ja 3) kokeilu laajennettuna näyttelykohtaisten vaativuuslisien kanssa.

Ensimmäinen malli (*status quo*) perustuu nykyisen kokeilun volyymeihin (135 näyttelyä) ja myönnettyjen näyttelyiden keskimääräiseen suuruuteen (n. 5 000 euroa/näyttely). Mallin I

38 Kokonaisuudessaan taidekentän viimeaikaisissa ulostuloissa on korostettu apurahajärjestelmän sirpaleisuutta ja vanhakantaisuutta. Tavoitteena on ollut hajanaisten erillishajoituksen kokoaminen taiteilijapalkkaa tai yrittäjästatuksella työtään tekevän taiteilijan tukemiseen (vrt. Paula Tuovisen haastattelu HS 3.4.2020).

kokonaiskustannukset olisivat näin ollen 675 000 euroa vuodessa. Tällöin on otettava huomioon se, että läheskään kaikki tukeen oikeutetut museot ja/tai näyttelyt eivät hakeneet tukea. Vakinaistamisen kohdalla tämä johtaa väistämättä tilanteeseen, jossa joko läheskään kaikki museot eivät saisi näyttelypalkkiotukea tai sitten vuosittainen näyttelykohtainen tukisumma vaihtelisi voimakkaasti näyttelyiden kokonaismäärän perusteella³⁹. Tämä puolestaan asettaisi taiteilijat hyvin eriarvoiseen asemaan korvausten suhteen.

Mallissa II on otettu huomioon vakiinnuttamisen aiheuttamat tuen maksamisen laajenusvaikutukset. Laskelman lähtökohdaksi on otettu 203 näyttelyä per vuosi (kokeilumäärä x 1,5) näyttelyn keskimääräisen korvauksen pysyessä vakiona (5 000 euroa). Tämän mallin resurssitarve oli noin yksi miljoonaa euroa. Malli III rakentuu edellisen pohjalle, mutta siinä on laskettu mukaan kuvion 45 mukaisen mallin näyttelykohtainen vaativuuslisä. Laskelman pohjana on käytetty oletusta, että 25 prosenttia järjestetyistä, korvaustuen piiriin kuuluvista näyttelyistä täyttäisi myöhemmin määriteltävän vaativuuslisäkriteerin.

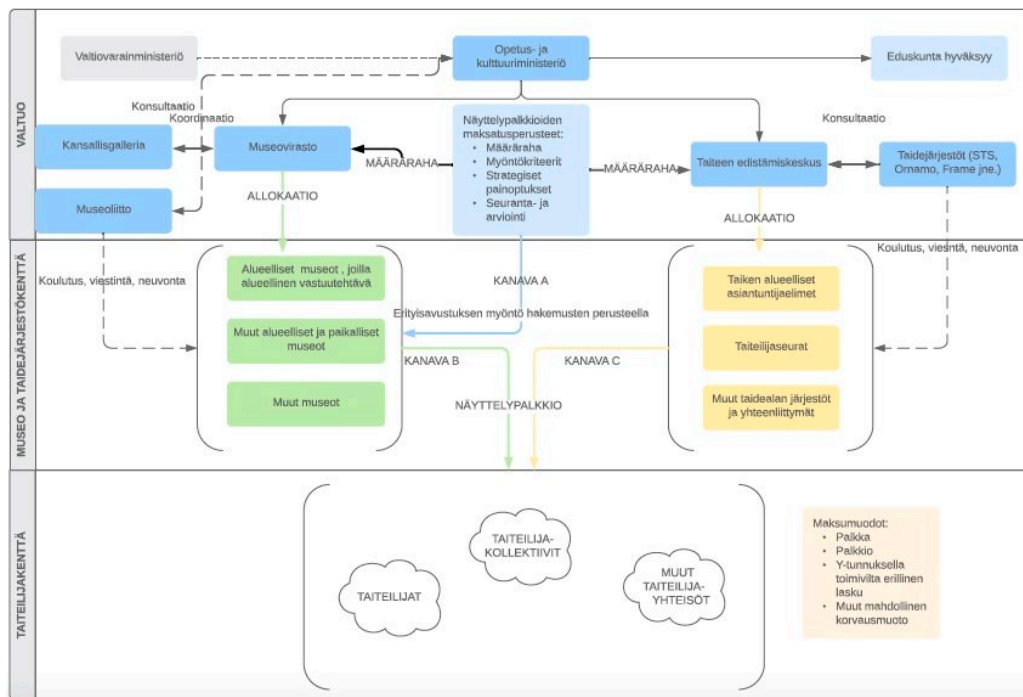
Kuvio 45. Näyttelypalkkioiden korvausmallin vakinaistamisen vaihtoehtoiset mallit ja niiden kustannusvaikutukset.

Lopuksi pyrimme haastatteluiden ja Helsingissä 13.3.2020 järjestetyn validointiseminaarin pohjalta hahmottamaan, miten näyttelypalkkioiden korvaukset voitaisiin kanavoida kentälle. Seuraavaksi vertaillaan kolmea eri rahoituskanavaa keskenään ja esitetään kunkin kanavan vahvuudet, haasteet ja huomioon otettavat erilliskysymykset. Ennen vaihtoehtoisten rahoituskanavien hahmottamista on syytä palauttaa mieliin taiteen rahoituksen kokonaisjärjestelmä. Tämän arvioinnin yhteydessä esitettiin runsaasti vaihtoehtoisia kehittämis ehdotuksia, joista osaa ei voida ottaa jatkotarkasteluun sen vuoksi, etteivät ne

³⁹ Oletuksena on, että kaikki hakukriteerit täyttävät hakemukset saavat myönteisen tukipäätöksen.

sovellu olemassa olevan lainsäädännön ja rahoitusmallien kehikkoon. Näitä voi toki - ja pitääkin - uudistaa pitkällä aikavälillä. Tässä yhteydessä pyrimme kuitenkin hahmottamaan sellaisia vaihtoehtoja, jotka olisivat välittömästi toteutettavissa.

Suomessa taiteen tuki-instrumentit voidaan jakaa suoriin ja välillisiin. Suoralla tuella tarkoitetaan taiteen edistämiseen myönnettäviä rahallisia avustuksia tai taiteen vastaanottajan konkreettisia varallisuusarvoisia etuuksia. Välillisellä tuella tarkoitetaan taiteen tekemiseen ja jakeluun liittyviä sosiaali- ja veropoliittisia erityisratkaisuja. Julkisen rahoituksen systematiikkaa seuraten taiteen suora tuki voidaan jakaa edelleen a) taiteilijalle myönnettävään tukeen b) VOS⁴⁰-laitosten tukeen ja c) muuhun taideyhteisötukeen. (Suomen Kulttuurirahasto 2015)

Kuvio 46. Kolme vaihtoehtoista rahoituskanavaa näyttelypalkkiokorvauksen jakamiseksi.

Kuviossa 46 on hahmotettu kolme vaihtoehtoista rahoituskanavaa. Ensimmäinen on erityisavustuskokeilun aikana käytössä ollut malli, jossa museot hakevat näyttelykohtaisesti erityisavustusta ja opetus- ja kulttuuriministeriö tekee harkinnanvaraiset rahoituspäätökset ennalta määriteltujen myöntökriteerien pohjalta. Kutsumme tätä Ministeriökanavaksi

40 VOS eli valtionosuusjärjestelmä.

(Kanava A). Toinen vaihtoehto on allokoida vuotuinen laskennallinen (vrt. edellä esitetty kuvio) näyttelypalkkiomääräraha Museovirastolle, joka puolestaan kanavoi sen museoille hakemusten perusteella. Kutsumme tätä jatkossa Museovirastokanavaksi (Kanava B). Kolmas taiteilijavetoinen rahoitusväylä on allokoida näyttelypalkkiokorvaukset Taiteen edistämiskeskukselle (Taike), joka puolestaan jakaa näyttelypalkkioavustukset eteenpäin taiteilijoille hakemusten perusteella. Kutsumme tätä Taike-kanavaksi (Kanava C). Näyttelypalkkion lisäämisen VOS-museoiden yleiseen tukeen olemme jättäneet tarkastelusta pois sen vuoksi, että näyttelypalkkion tulee jatkossa kanavoitua myös VOS-järjestelmään kuulumattomien museoiden toteuttamiin näyttelyihin. Ongelmana on myös se, että VOS:n kautta rahoitusta ei juurikaan voida kohdentaa näyttelypalkkioiden maksuun.

Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää toiminta-, erityis- ja kehittämisavustuksia taiteen ja kulttuurin yhteisöille. Useammat avustusmuodot tukevat taiteilijoiden toimintaa epäsuorasti muun muassa tiedotuskeskusten ja kulttuuri-instituuttien kautta. Taide- ja taiteilijapolitiikan piiriin kuuluviin kohteisiin myönnettiin vuonna 2018 opetus- ja kulttuuriministeriön harkinnanvaraisia avustuksia karkeasti noin 40 miljoonaa euroa. Ministeriökanavan vahvuutena olisi näyttelypalkkiohakemuksia käsittelevien väliportaiden puuttuminen. Se olisi todennäköisesti virtaviivainen ja nopea kanava. Erityisavustuskokeilun kahden ensimmäisen vuoden aikana malli toimisi todennäköisesti ongelmitta, koska hakemuksia oli vähemmän tai suunnilleen yhtä paljon kuin jaettavia erityisavustuksia. Kuitenkin Ministeriökanavan varsinaiset ongelmat alkaisivat siinä vaiheessa, kun joudutaan priorisoimaan hakemuksia. Tällöin opetus- ja kulttuuriministeriö olisi liian etäällä tästä tehtävästä ja joutuisi joko käyttämään ulkopuolisia arvioitsijoita tai käynnistämään muunlaisia lausunnonantoja konsultaatiomenettelyjä. Muutoinkin ministeriön toiminnan painotuksena tulisi olla hallituksen strategisena esikuntana toimiminen, säädösvalmistelu ja kulttuuripoliittisten linjausten tekeminen eikä operatiivisten avustuspäätösten valmistelu ja tekeminen. Tämän vuoksi Kanava A on vaihtoehtoista kaikkein ongelmallisinta.

Kanava B perustuu Museoviraston vahvaan asiantuntijuuteen ja osaamiseen museoiden kehittämiseen ja avustuksiin liittyvissä kysymyksissä. Museovirasto on kulttuuriperinnön asiantuntija, palvelujen tuottaja, toimialansa kehittäjä ja viranomainen. Se kartuttaa, hoitaa ja esittelee kulttuurihistoriallista kansallisomaisuutta, tallentaa, tuottaa ja välittää tietoa. Museovirastossa toimii museoalan kehittämisyksikkö, jolla on keskeinen rooli taide-museoalan kehittäjänä. Näyttelypalkkioiden kanavoiminen Museoviraston kautta mahdollistaisi näyttelypalkkiokorvausten kytkemisen valtakunnallisiin kulttuuri-, museo- ja taidepoliittisiin prioriteetteihin. Tämä olisi omiaan välittämään opetus- ja kulttuuriministeriön strategisia linjauksia myös konkreettisiin rahoituspäätöksiin. Museovirasto voisi hyödyntää alueellisia vastuumuseoita alueellisten erityispainotusten huomioon ottamisessa rahoituspäätöksiä tehtäessä. Tällöin kyseessä olisi pääsääntöisesti niin sanottu vaativuus- tai lisäosion harkinnanvara, jos oletuksena on se, että taiteilijalle suoritettava peruskorvaus määräytyy laskennallisin perustein. Rahoituksen määrän ennakkoinnin vuoksi olisi suotavaa,

että museot toimittaisivat 2–4 vuoden näyttelysuunnitelmat, joiden pohjalta ensimmäisen vuoden sitovat rahoituspäätökset tehtäisiin. Museoviraston arvion mukaan uuden tehtävän vastaanottaminen edellyttäisi yhden henkilötyövuoden (htv) lisäämistä viraston henkilöstöbudjettiin. Lisäresurssien tarpeina olisivat paitsi näyttelypalkkiokorvauksen valmistelu, päätöksenteko ja raportointi myös alueellisen ja muun taidemuseoverkoston laajemat kehittämistehtävät.

Kanava C pohjautuu Taiteen edistämiskeskuksen (Taike) keskeiseen rooliin taiteen ja kulttuurin edistäjänä. Taiken tehtävänä on muun muassa edistää taidetta kansallisesti ja kansainvälisesti, edistää kulttuuria kansallisesti ja kansainvälisesti siltä osin kuin se ei kuulu muun viranomaisen tehtävään, edistää taiteilijoiden kansallisia ja kansainvälisiä työskentelyedellytyksiä, osallistua taiteilijoiden toimeentuloedellytysten edistämiseen, vastata yhteydessään olevien valtion taidetoimikuntien, alueellisten taidetoimikuntien ja erillislautakuntien sekä taideneuvoston hallinnosta sekä niille kuuluvien asioiden valmistelusta, päätösten esittelystä ja toimeenpanosta. Taiken perustehtävä ja toimikuntaverkosto antaisivat sille hyvän organisatorisen lähtökohdan näyttelypalkkioiden kanavoimiseen suoraan taiteilijoille. Kanava C:n ongelmana olisi kuitenkin tuen kytkeminen näyttelyn valmisteluun ja toteutukseen liittyviin erityistehtäviin. Vaarana olisi erilaisten taiteilijaan kohdistuvien avustusten ja tukien erityispiirteiden sekoittuminen. Siinä missä apurahapäätöksissä mukana ovat myös laadulliset arviointikriteerit, tulisi näyttelypalkkion perustua selkeisiin laskennallisiin määräytymisperusteisiin.

7 Johtopäätökset ja kehittämissuosituks

7.1 Johtopäätökset

Vuosina 2017–2019 opetus- ja kulttuuriministeriö toteutti taiteilijoiden näyttelypalkkioihin perustuvan erityisavustuskokeilun museoille. Tämän kokeilun avulla on pyritty edistämään taidenäyttelyiden sopimus- ja korvauskäytäntöjä selvittäneen opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmän esittämien suositusten käyttöönottoa. Erityisavustushakuilmoituksessa taiteilijalle maksettava näyttelypalkkio määriteltiin korvaukseksi työstä, jota taiteilija tekee näyttelyn järjestämisen puolesta. Palkkio voi koostua esimerkiksi taiteilijan osallistumisesta näyttelyn suunnitteluun ja toteutukseen, taiteilijan osallistumisesta teoksensa tai teostensa ripustamiseen, taiteilijan osallistumisesta näyttelyyn liittyviin tilaisuuksiin ja oheisohjelman toteutukseen tai taiteilijalle näyttelystä aiheutuvista jälkitöistä.

Tässä arvioinnissa on selvitetty, miten erityisavustuskokeilu on toteutettu ja millaisena erityisavustuskokeilu on koettu niin museoiden kuin taiteilijoiden ja taiteilijajärjestöjen näkökulmasta. Tarkemmin sanottuna arvioinnissa selvitettiin, miten aktiivisesti näyttelypalkkiokorvausta on haettu, mikä on ollut haetun korvauksen suuruus, miten se on muuttanut museoiden ja taiteilijoiden välistä työnjakoa, sopimuskäytäntöjä ja lopulta millaisia tuloksia ja vaikutuksia näyttelypalkkion maksamisella on ollut niin museoille kuin taiteilijoille ja laajemmin yhteiskunnalle.

Vuosina 2017–2019 välisenä aikana toteutettu opetus- ja kulttuuriministeriön erityisavustuskokeilu keräsi yhteensä 106 hakemusta ja hakijaorganisaatioita oli yhteensä 51. Myönnetyt avustukset puolestaan jakaantuivat kaikkiaan 270 näyttelyn ja 729 taiteilijan kesken. Hitaan alun jälkeen erityisavustuskokeilu lähti liikkeellä hyvin ja se on saavuttanut laajaa kiinnostusta niin museoiden kuin taiteilijoiden ja taiteilijajärjestöjen keskuudessa.

Erityisavustuskokeilun aikana näyttelypalkkioavustuksia myönnettiin kaikkiaan 659 415 euron edestä haettujen avustussummien ollessa yhteensä 870 239 euroa, mikä merkitsee myönnettyjen avustusten kattaneen noin 75,8 prosenttia haetuista avustuksista. Pienin erityisavustuskokeilun aikana haettu ja myönnetty avustus oli 700 euroa ja suurin

haettu avustus oli 31 688 euroa, josta myönnettiin 20 600 euroa. Kokeilun kaltainen näyttelypalkkioprosessi on varsin raskas ja sisältää huomattavia museoille lankeavia hallinnollisia kustannuksia. Joissain tapauksessa tuen hakemisen byrokratia- ja transaktiokustannukset saattavat nousta yhtä suuriksi kuin itse haettava näyttelypalkkiotuki. Lisäksi ei ole kovin tarkoituksenmukaista, että ministeriötasolla käsitellään näin operatiivisia asioita ja tehdään euromääräisesti pieniä avustuspäätöksiä.

Kaikesta huolimatta erityisavustuskokeilun tulokset ovat olleet suurelta osin positiivisia. Sekä museoiden että taiteilijoiden mukaan kyseessä on tarpeellinen tuki. Aikaisemmin taiteilijoille on maksettu satunnaisesti näyttelypalkkiota museonäyttelyihin toimentuista töistä, ja maksukäytännöt ovat vaihdelleet merkittävästi eri museoiden ja näyttelyiden välillä. Näyttelypalkkio on pidettävä käsitteellisesti erillään näyttelykorvauksesta, joka on tekijänoikeuslain 2 §:n yksinoikeuden piirissä oleva korvaus teoksen julkisesta näyttämisestä. Näyttelyn järjestäjä maksaa näyttelykorvauksen taiteilijalle tai Kuvastolle teoksista, jotka ovat taiteilijan omistuksessa näyttelyn avautuessa. Oikeus tekijänoikeuskorvaukseen ei ole riippuvainen Kuvaston jäsenyydestä.

Näyttelypalkkiot ovat omalta osaltaan parantaneet taiteilijoiden taloudellista asemaa (toisin vaatimattomasti), lisänneet luottamusta ja vuoropuhelua museoiden ja taiteilijoiden välillä sekä edistäneet julkista keskustelua kuvataiteilijoiden toimeentulosta ja mielikuvan muutosta taiteilijan työn luonteesta. Lisäksi näyttelypalkkioprosessi on ollut omiaan lisäämään näyttelyiden valmisteluun ja toteutukseen liittyvien kokonaiskustannusten hahmotamista ja helpottaneet näin museon ja taiteilijan välillä tehtävien sopimusten laadintaa. Kokeilu ei kuitenkaan ole sanottavissa määrin lisännyt näyttelyiden innovatiivisuutta ja riskinottoa tai vaikuttanut näyttelyiden menestykseen arvioinnin aikana suoritettujen kyselytutkimusten perusteella. Suuri osa tukea saaneista näyttelyistä olisi toteutettu ilman näyttelypalkkioavustusta mutta monessa tapauksessa pienimuotoisemmassa skaalassa. Näyttelypalkkio mahdollistaa taiteilijan laajemman osallistumisen näyttelyjen valmisteluun ja toteutukseen. Taiteilijalle tarjoutuu näin mahdollisuus tarjota näyttelyyn liittyviä lisäpalveluita, kuten luentoja, alustuksia, työpajojen vetämistä tai näyttelystä saatavaa kokonaiskokemusta täydentävän julkaisuluettelon tekemistä.

7.2 Kehittämissuosituks

Arvioinnin yhteydessä keskusteltiin eri foorumeilla laajasti näyttelypalkkiomallin vakiinnuttamisen edellytyksistä ja reunaehdoista sekä vaihtoehtoisista tavoista toteuttaa malli tulevaisuudessa. Kolmivuotinen kokeilu on tarjonnut hyvät lähtökohdat näyttelypalkkiomallin vakiinnuttamiselle. Seuraavassa esitämme arvioinnista nousevia suosituksia mallin jatkokehittelyn suhteen. Esitetyt suositukset ovat yksinomaan arviointitiimin näkemyksiä

eikä niillä sellaisinaan ole muuta kuin suositusarvoa. Usean suosituksen toteuttaminen on lisäksi riippuvaista näyttelypalkkiotoiminnan jatkorahoituksesta.

Suositus 1. Näyttelypalkkiokorvaukset tulisi vakiinnuttaa osaksi museoiden normaalia toimintaa. Kokemukset sekä museokentällä että taiteilijoiden parissa ovat olleet pääsääntöisesti hyvin positiivisia. Näyttelypalkkioiden maksaminen on koettu sekä tarpeelliseksi että oikeudenmukaiseksi näyttelyn kokonaiskustannusten ja taiteilijoiden toimeentulon näkökulmasta.

Suositus 2. Näyttelypalkkiomallin vakiinnuttaminen edellyttää yksinkertaisen tukimallin ja siihen liittyvien korvauserusteiden hahmottamista. Käytännössä tämä edellyttää laaja-alaisen työryhmän perustamista. Työryhmässä olisi hyvä olla opetus- ja kulttuuriministeriön, Museoviraston ja Taiteen edistämiskeskuksen edustuksen lisäksi Museoliitto, Suomen Taiteilijaseura, Ornamo ja muita relevantteja sidosryhmiä. Korvausmallin laadinnassa olisi syytä hyödyntää alan kansainvälisiä vastaavia korvausmalleja (esim. Ruotsi ja Alankomaat) sekä niistä saatuja kokemuksia.

Suositus 3. Näyttelypalkkion hallinnointiin liittyvän toteuttamismallin tulee olla riittävän kevyt ja yhdenmukainen. Arvioinnissa on vertailtu kolmen rahoituskanavan mallia (OKM, Museovirasto ja Taike). Jokaiseen kolmeen kanavaan sisältyy vahvuuksia ja haasteita. Toteuttamiskelpoisin malli on kuitenkin Museoviraston kautta tapahtuva rahanjako. Tällöin näyttelypalkkiot kytkeytyisivät toiminnan kohteena oleviin näyttelyihin eivätkä sekoittuisi muuhun taiteilijoille kohdistuvaan tuki- ja avustustoimintaan. Museot voisivat ennakoida näyttelypalkkiotarpeita jo osana näyttelysuunnitteluprosessia, mikä parantaisi tulevien vuosien rahoitustarpeiden ennakoitavuutta. On myös suotavaa, että näyttelypalkkioiden hakeminen niputettaisiin laajempiin näyttelykokonaisuuksiin eikä yksittäisiin esimerkiksi alle tuhannen euron näyttelypalkkioavustusten hakemiseen.

Suositus 4. Näyttelypalkkiokorvausten maksaminen jatkossa edellyttää lisärahoituksen varaamista valtion tulo- ja menoarvioon. Erityisavustuskokeilun aikana näyttelypalkkioavustuksia myönnettiin kaikkiaan 659 415 euron edestä haettujen avustussummien ollessa yhteensä 870 239 euroa. Kokeiluun osallistui kuitenkin vain osa museoista ja pieni osa näyttelyistä siitä joukosta, jolla olisi ollut edellytykset hakea näyttelypalkkioavustusta. Arvioinnissa esitettyjen kolmen vaihtoehtolaskelman mukaan näyttelypalkkiomallin vakiinnuttaminen edellyttää 675 000–1 300 000 euron suuruisen määrärahan lisäämistä opetus- ja kulttuuriministeriön pääluokkaan. Lisäksi mallin toimeenpano todennäköisesti edellyttää avustusta kanavoivan viraston lisäresursointia. Ilman näyttelypalkkion maksamiseen varattua erillisrahoitusta on olemassa vaara, että osa museoista (esim. pienet museot) ei kykenisi maksamaan taiteilijoille näyttelypalkkioita ilman museon muun näyttelytoiminnan vaikeutumista.

Suositus 5. Uuden näyttelypalkkiomallin toimeenpanoa ja vaikuttavuutta tulee seurata ja arvioida säännöllisesti sekä tehdä saadun näytön perusteella järjestelmään vaadittavia muutoksia. Mallin toimeenpanoon liittyy paljon epävarmuustekijöitä. Näitä voivat olla esimerkiksi ulkoisen toimintaympäristön, hallinnollisten rakenteiden ja rahoitustilanteen muutokset. Samoin toiminta voi synnyttää myös ei-toivottuja vaikutuksia (esim. korvausten keskittymistä muutamille harvoille tai tietyn tyyppiseen näyttelytoimintaan). Tämän vuoksi on tärkeää, että uuden mallin toimeenpanoa seurataan ja arvioidaan säännöllisin väliajoin.

LÄHTEET

- Centola, D. (2018). *How Behavior Spreads. The Science of Complex Contagions*. Princeton: Princeton University Press.
- Coleman, J. S. (1990). *Foundations in Social Theory*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- Frame Contemporary Art Finland. Tilastot. <https://frame-finland.fi/tietoa-alasta/tilastot/>
- Hannus, Hanna 2015. Selvitys Pohjoismaiden ja muutaman muun maan näyttelypalkkioista ja -korvauksista. Suomen Taiteilijaseuran julkaisu 2/2015. Suomen Taiteilijaseura, Helsinki.
- Heikkinen, Mikko-Pekka (3.4.2020). Taike: Apurahat ovat menettänyt maailmaa. Helsingin Sanomat, s. B 3
- Herranen Kaisa, Houni Pia ja Karttunen Sari 2013. "Pitäisi laajentaa toimialaansa". Kuvataiteilijan ammattirooli ja osaamistarpeet tulevaisuuden työelämässä. Cuporen julkaisu 21/2013. Kulttuuripoliittikan tutkimuskeskus Cupore, Helsinki.
- Hirvi-Ijäs, Maria ja Sokka, Sakarias 2020. Suomen taide- ja taiteilijapolitiikka 2019. Cuporen tietovihko 2. Kulttuuripoliittikan tutkimuskeskus Cupore, Helsinki.
- Konstnärernas Riksorganisation. <http://www.kro.se/mu-och-avtal>
- Kunstenaars honarium. <https://kunstenaarshonarium.nl/en/>
- Lehenkari, Laura 2018. Taiteilijoiden eriarvoisuus – tutkimus menestyksen kasautumisesta suomalaisten kuvataiteilijoiden keskuudessa 2000-luvulla. Pro gradu -tutkielma, taidehistoria. Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Humanistinen tiedekunta. Turun yliopisto, Turku.
- Merivirta, Minttu (toim.) 2017. Taiteilijan uudet ansaintamallit, roolit ja toimeentulo. TaideART -hankkeen satoa. Sarja B, Tutkimusraportit ja kokoomateokset 2017. Lapin ammattikorkeakoulu, Rovaniemi.
- Mondriaan Fund. Experimental Regulations. <https://www.mondriaanfonds.nl/en/application/experimenteerreglement/>
- Museotilasto. Tilastojulkaisut ja tilastotaulukot. <https://www.museotilasto.fi/>
- Mäki, Teemu "Mitä muutoksia toivon valtion taidepolitiikkaan?", 10.9.2018. <https://voima.fi/blogikirjoitus/2018/teemu-maki-mita-muutoksia-toivon-valtion-taidepolitiikkaan/>
- Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2016:4. Taidenäyttelyiden järjestämiseen liittyvistä sopimus- ja korvauskäytännöistä; Työryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2017:20. Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripoliittikan strategia 2025. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2018:34. Taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat. Työryhmän esitys taide- ja taiteilijapolitiikan keskeisiksi tavoitteiksi. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki.
- Opetus- ja kulttuuriministeriöltä saatu näyttelypalkkion erityisavustuskokeiluun liittyvä materiaali (muistiot, tukihakemukset, päätökset, erityisavustuksen käyttöön liittyvät selvitykset ja muu liitemateriaali).
- Patton, M. Q. (2011). *Developmental Evaluations. Applying Complexity Concepts to Enhance Innovation and Use*. Guilford. New York.; Laloux, F. (2014). *Reinventing Organizations*. Nelson Parker. Brussels.
- Rensu Jeff, Kaija 2003. Taiteilijan asema. Raportti työstä ja tulomuodostuksesta eri taiteenaloilla. Taiteen keskustoimikunnan julkaisu no 27. Taiteen keskustoimikunta, Helsinki.
- Rensu Jeff, Kaisa 2015, 2. painos. Taiteilijan asema 2010. Taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulomuodostus. Taiteen edistämiskeskus, Helsinki.
- Romppanen, Hanna ja Viikuna, Anna 2015. Taiteilija tahtoo elää työllään. Kuvataiteen asemasta valtion rahoituksessa. Suomen Taiteilijaseura, Helsinki.
- Suomen kulttuurirahasto (2015). Rahan kosketus – Miten taidetta Suomessa rahoitetaan? SKR:n julkaisu.
- Suomen Taiteilijaseuran ja Teollisuustaideteen liitto Ornamon kysely 2015. Kuvataiteilijoiden kokemuksia museoiden ja gallerioiden näyttelykäytännöistä. Suomen Taiteilijaseura ja Teollisuustaideteen liitto Ornamo, Helsinki.
- Tilastokeskus. 11. Kulttuurialan koulutus, työvoima ja yhdistystoiminta. https://pxhopea2.stat.fi/sahkoiset_julkaisut/kulttuuritilasto/html/suom0010.htm
- Tuovinen, Paula "Päivitetään taidepuhe – päivitetään kieliä", 15.1.2018. <https://www.sitra.fi/blogit/paivitetaan-taidepuhe-opetellaan-kielia/>
- Uusikylä, Petri & Stenfors, Sari & Salminen, Vesa & Kotiranta, Sami & Lamminkoski, Helka (2019). Yhteiskunnan muutosvalmiuden tukija. Sitran "Hallinto osallistavaksi ja uudistumiskykyiseksi" vaikuttavuustavoitteen arviointi. Sitran julkaisu 2019.
- Valiokunnan lausunto SiVL 17/2017 vp – HE 106/2017 vp. Sivistysvaliokunta, Helsinki.

Liite 1. Arviointia varten haastatellut ja seminaareihin osallistuneet henkilöt

Teemahaastatteluihin osallistuneet (toteutettu 5.11.–17.12.2019)

Pirjo Hamari, Museovirasto
Maria Hirvi-Ijäs, Cupore
Tuula Hämäläinen, Kansallisgalleria
Kati Kivinen, Kiasma
Reetta Kalajo, EMMA-museo
Arja Miller, EMMA-museo
Teemu Mäki, Suomen Taiteilijaseura
Henna Paunu, EMMA-museo
Miisa Pulkkinen, Ornamo
Anna Rikkinen, Ornamo
Pirkko Siitari, Helsingin Taidemuseo
Sakarias Sokka, Cupore
Leena Tokila, Museoliitto
Paula Tuovinen, Taiteen edistämiskeskus
Sanna Tuulikangas, Helsingin Taidemuseo
Annukka Vähäsöyrinki, Suomen Taiteilijaseura

Vaasan alueseminaari 25.2.2020, Kuntsin modernin taiteen museo

Sannasirkku Autio, Vaasa-opisto
Paula Blåfield, Konsti taideteollisuusyhdistys ry
Elina Bonelius, Vaasan kaupungin museot
Albert Braun, taiteilija
Anna Franck, Vaasan kaupungin museot
Harri Lehtinen, taiteilija
Urho Lintinen, Frisky & Anjoy Oy
Silvia Rinne, Vaasan kaupungin museot
Patricia Rodas, taiteilija
Maaria Salo, Vaasan kaupungin museot
Juha Tammenpää, taiteilija
Petri Uusikylä, Frisky & Anjoy Oy
Mirva Vittaniemi, taiteilija
Annukka Vähäsöyrinki, Suomen Taiteilijaseura

Lappeenrannan alueseminaari 5.3.2020, Lappeenrannan taidemuseo

Urho Lintinen, Frisky & Anjoy Oy
Mirkka Kallio, Kymenlaakson museo (Kotka)
Viivi Kiiskinen, Etelä-Karjalan Taiteilijaseura ry
Rosa Kuosmanen, Suomen Taiteilijaseura
Eero Laajo, Imatran taidemuseo
Susanna Laamanen, Etelä-Karjalan Taiteilijaseura ry
Mari Lehtosalo, Poikilo -museot (Kouvola)
Jouko Lempinen, Etelä-Karjalan Taiteilijaseura ry
Eija Mustonen, LAB-ammattikorkeakoulu (taiteilija)
Mikko Pirinen, Lappeenrannan museot
Tuukka Teponoja, Etelä-Karjalan Taiteilijaseura ry
Petri Uusikylä, Frisky & Anjoy Oy
Anna Vilkuna, Kaakon Taide

Helsingin validointiseminaari 13.3.2020, Opetus- ja kulttuuriministeriö

Pirjo Hamari, Museovirasto
Aura Lehtonen, Suomen Taiteilijaseura
Kimmo Levä, Museoliitto
Urho Lintinen, Frisky & Anjoy Oy
Arja Miller, EMMA-museo
Teemu Mäki, Suomen Taiteilijaseura
Anna Rikkinen, Ornamo
Päivi Salonen, Opetus- ja kulttuuriministeriö
Eeva-Liisa Taivassalo, Museoliitto
Henri Terho, Taiteen edistämiskeskus
Petri Uusikylä, Frisky & Anjoy Oy
Annukka Vähäsöyrinki, Suomen Taiteilijaseura

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la Culture

ISBN: 978-952-263-855-7 (PDF)

ISSN: 1799-0351 (PDF)